

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Katedra středoevropských studií, obor Romistika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Iveta Kokyová

Romská literatura v 20. a 30. letech 20. století v SSSR

Romani Literature in the 1920s and 1930s in the USSR

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu práce PhDr. Janu Červenkovi, Ph.D., za poskytnutí cenných odborných rad, pomoc a trpělivost při zpracovávání bakalářské práce. A v neposlední řadě děkuji paní Márii Gálisové a panu Kirillovi Kožanovovi za odborné konzultace a poskytnutí vzácných materiálů ke zpracování v této práci.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7.8.2022

Iveta Kokyová

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá zmapováním romské literatury v období prudkého, ale časově ohraničeného rozvoje ve 20. a 30. letech 20. století ve Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Pro pochopení daného období velmi stručně přibližuje předchozí historii Ruska a SSSR s ohledem na národnostní politiku a historii ruských Romů, obojí od 18. století.

Jedním z cílů je zjištění politických okolností rozvoje romské literatury od 20. do 30. let a jeho ukončení.

Dalším z cílů je zaměření se na konkrétní romská díla. Zkoumán je i odraz politických okolností v dobové romské literatuře, a to jak přímo v tematice (v dílech „na politickou objednávku“), tak v širše uchopené struktuře děl. V analýze tematického i formálního plánu tehdejších literárních děl se vyjeví jak vlivy politických a historických souvislostí, tak strukturní prvky na těchto okolnostech nezávislé.

Klíčová slova

Romové, literatura, národnostní politika, SSSR

ABSTRACT

In my bachelor thesis, I am mapping Romani literature in the period of the turbulent, but time-limited development in the 1920s and 1930s in the Union of Soviet Socialist Republics (USSR).

In order to understand the period, I briefly describe the previous history of Russia and the USSR with regard to national politics and the history of Russian Roma, both from the 18th century.

One of the goals is to examine the political circumstances for the boom of the Roma literature from the 1920s to the 1930s and its termination.

Another goal is to focus on specific Roma literary works. The thesis thus explores also the reflection of political circumstances in the Roma literature of that period, both directly in the chosen subjects („politically commissioned“ works) and in a broadly grasped structure of specific works. The analysis of the thematic and formal plan of literary works of that time reveals influences of political and historical contexts as well as structural elements independent of these circumstances.

Keywords

Roma, literature, national politics, USSR

Obsah bakalářské práce

Úvod	8
Teoretická část.....	10
1. Historické kontexty	10
1.1 Ruské impérium a rozšiřování území	10
1.2. Vznik SSSR – doba leninismu a stalinismu	13
1.2.1. Politika V. I. Lenina.....	14
1.2.2. Politika Stalina.....	15
2.1. Romové v Rusku.....	16
2.1.1. Romové v Rusku od počátku 18. století	17
2.1.2. Ukrajinští, rumunští a moldavští Romové.....	17
2.1.3. Ruští Romové	19
2.1.4. Začleňování Romů do společnosti v SSSR	20
2.1.5. Od kočování k usedlému způsobu života.....	21
3. Literární a kulturní život Romů v letech 1922-1938	23
3.1. Obecné rysy kulturních projevů Romů	24
3.2. Uznání romského jazyka a první romské školy.....	25
3.3. Jazyková stránka - severoruský dialekt romštiny	27
3.3.1. Zápis SRDR v azbuce a přepis do latinky	28
3.4. Romské časopisy a jejich témata.....	29
3.4.1. Publikace romských knih a časopisů.....	29
3.4.2. Vydávání časopisů v romštině.....	30
3.5. Vydávání knih v romštině	30
3.6. Divadlo Romen.....	31
4. Významné ruské osobnosti romské literatury ve 20. a 30. letech 20. st. v SSSR	33
4.1. Aleksandr Vjačeslavič Germano	34
4.1.1. Charakteristika díla Aleksandra Vjačeslavoviče Germana	35
4.1.2. Životopis A.V. Germana	35
4.1.3. Spisovatel a kulturní činitel	36
4.1.4. Dílo a jeho dosah.....	36
4.1.5. Jazyková a obsahová stránka děl A.V. Germana	37
4.2. Ivan Rom-Lebeděv	38
4.2.1. Životopis Ivana Rom-Lebeděva (1903-1991).....	38
4.2.2. Dílo Ivana Rom – Lebeděva	38

4.3. Další významné ruské osobnosti romské literatury ve 20. a 30. letech 20. st. v SSSR.....	39
5. Praktická část.....	41
5.1. Metoda výzkumu	41
5.2. Úvod do praktické části	42
5.3. Rozbor vybraných děl.....	43
5.3.1 Tematický a formální rozbor povídky Vlček.....	43
5.3.2 Tematický a formální rozbor agitky <i>Na nové cestě</i>	47
5.3.2 Tematický a formální rozbor básně Život se změnil	49
5.3.3. Tematický a formální rozbor básně Děti	51
5.3.4. Tematický a formální rozbor básně Kdo je za divadlem	55
6. Závěr	57
Seznam použité literatury a zdrojů:	64

Úvod

Romská literatura v Rusku pro mě byla dlouhou dobu něčím zcela neznámým. Dlouhodobě se věnuji psaní poezie i prózy, studuji romskou literaturu, romský jazyk, folklór a v současné době aktivně podporuji rozvoj a uchování romského jazyka a zvyklostí. I proto jsem se rozhodla pro studium romistiky. Díky tomu mohu předávat mnohem komplexnější informace svému okolí a sama se v oboru literatury rozvíjet.

Jsem Romka a romština je můj rodný jazyk, který ovládám stejně jako češtinu. Ze základní školy jsem měla znalost ruského jazyka. Když jsem se na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy připravovala na zkoušku z ruštiny, měla jsem možnost se seznámit s literaturou ruských Romů. Tato zkušenost byla hlavním momentem, který mě k tématu práce inspiroval. První texty o ruských Romech ve mně vzbudily velký zájem. Jednalo se o texty popisující přechod od kočovného života k usedlému a polousedlému a také rozvoj romské literatury. Chtěla jsem toto téma více poznat, protože mi přišlo, že se díky němu dozvím současně víc o historii romského národa.

Tento subjektivní úvod zahrnuje můj celkový přístup k historii Romů. Bohužel nemáme k tomuto tématu k dispozici dostatek věrohodných zdrojů. Mnohé informace se do historických publikací dostaly díky ústnímu šíření mezi Romy. Nicméně pravdivost některých z nich nelze ověřit. My Romové jsme často nahlíženi jako národ vypravěčů, hudebníků a vlastně i „komediantů“.

Část skupin Romů se v průběhu staletí asimilovala, ale stále zůstala početná skupina těch, kteří vášnivě milují svůj jazyk a tradice, proto je nikdy nemohli vyměnit za poklidný usedlý život. Jsem jednou z nich. Nicméně v této práci osobní emocionální angažmá a empatii vůči romské tradici a historii udržím v patřičné hranici a budu ji oddělovat od ověřitelných faktů.

Období 20. a 30. let v Sovětském svazu bylo pro romskou literaturu velmi specifické. Na jedné straně můžeme pozorovat nadšenou skupinu romských intelektuálů, kteří se okamžitě přizpůsobili, jako by dávno čekali na tuto náhlou změnu. Začali publikovat díla v romštině a aktivně se zapojovali do společenského života. V bakalářské práci zmiňuji i tzv. elitu bohatých Romů, žijících usedlým životem. Dále věnuji pozornost skupině kočovných Romů, která pravděpodobně nikterak netoužila po tom, aby s kočovným životem skončila. Dokonce se můžeme tázat, zda tato skupina v té době vůbec nějaký kulturní a literární posun svého malého národa zaznamenala. Podkapitola 2.1.3. *Ruští Romové* obsahuje informace o Romech, kteří přišli do Ruska v 18. století jako kočovníci s koňmi a žili ve sledovaném období usedlým nebo polousedlým životem.

Mým cílem je zmapovat historické kontexty a politické souvislosti a následně s nimi pracovat v rámci zkoumání romské literatury. Při rozboru romské literatury vždy vnímám jako důležité znát politickou situaci, život autora a další souvislosti. Domnívám se, že každá literatura je ovlivněna společensko-politickými, kulturně-historickými faktory a taky národními tradicemi.

Romská tematika je natolik inspirativní, že se jí ve své tvorbě věnují nejen romští autoři, ale také velcí ruští spisovatelé. Je ovšem potřeba si uvědomit, že ruská literatura byla ve 20. a 30. letech ovlivněna výrazně politickou situací. Historickým a politickým kontextům věnuji první část bakalářské práce. Zabývám se nejprve obecně dějinami Ruska a následně příchodem Romů do Ruska a jejich asimilací, která probíhala v rámci vládních opatření.

Období 20. a 30. let v SSSR je považováno za období „boomu romské literatury“. Dochází k uznání romského jazyka a k ustanovení romského písma a abecedy. V tomto krátkém časovém úseku vznikly stovky textů v romštině. Pro svou práci jsem se rozhodla vybrat dílo A. V. Germana a I. Rom-Lebeděva. Pro rozbor děl jsem pak upřednostnila A. V. Germana, jehož tvorba dle mého názoru velice dobře reprezentuje tematickou i stylistickou stránku tehdejší romské literatury.

V praktické části se věnuji právě jazykovému a obsahovému rozboru děl A. V. Germana. Vnímám ho jako autora, který upřímně naplňoval tehdejší politicko-sociální záměry komunistického vedení. Vše následně vyhodnocuji v závěru práce, kde přidávám i své subjektivní interpretace.

1. Historické kontexty

1.1 Ruské impérium a rozšiřování území

Rusko je zemí, která po celá staletí rozšiřovala svoje území. Ruská historie je pozoruhodným příběhem územní expanze a hledání nejvýhodnějších státních hranic, politiky kolonizace, kolonialismu a imperialismu, nejprve carského a později sovětského, na který ostatně navázala soudobá expanzivní politika putinovského státu¹. Politiku územní expanze lze sledovat v Rusku již od dob ruských tažení vůči chanátům nebo plánům **Petra Velikého** na tažení do Indie.²

Kateřina II. Veliká (vládla 1762–1796) je známá svými reformami a osvíceným zájmem zavádět změny ke zlepšení životní úrovně obyvatelstva. Nicméně až na značnou expanzi a rozšíření území se ani v případě její vlády nedá hovořit o velkém rozkvětu. Řada reforem nikdy nebyla realizována a obyvatelstvo stále zůstávalo bez vzdělání a bez možnosti vést důstojnější život. Podle historika Milana Švankmajera byl základní příčinou zaostalosti Ruska anachronický vládní systém, který se od 16. století téměř nikdy neustávající expanzí držel při životě.³

Právě územní expanze byly v Rusku v době novověku významným státotvorným prvkem. Expanze probíhaly různými směry a Rusko se v jejich průběhu stávalo významně mnohonárodnostním státem, se stále snižujícím se podílem ruského obyvatelstva⁴.

Až s vládou cara **Alexandra II.** (nastoupil na trůn v roce 1855) přicházejí opravdové reformy v duchu západních státních zřízení.⁵

Jeho nařízení značně osvobodila po dlouhá léta značně svázané univerzity, literaturu i tisk. V rámci reforem roku 1864 Alexandr II zavedl nové místní správy, tzv. **zemstva**, což byly volené nestavovské zastupitelské instituce. Ty měly značné zásluhy při vzniku lidových škol. O rok později byla zrušena cenzura knih.⁶

Car se aktivně snažil řešit problematiku nevolnictví. Roku 1861 vydal tzv. úkaz (příkaz) „*O nejmilostivějším darování nevolníkům práv svobodného rolnického stavu a o tom, jak budou zaopatřeni*“, kterým rušil nevolnictví a vymezoval právní postavení osvobozených

---

¹ Kurfürst, Jaroslav. 2016. Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa Praha: nakladatelství Karolinum, s. 16

² Tamtéž, str. 41

³ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 286. Dějiny států. ISBN 80-7106-128-X.

⁴ Kurfürst, Jaroslav. 2016. Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa Praha: nakladatelství Karolinum, s. 44-45

⁵ Tamtéž, s. 257

⁶ Tamtéž, s. 260–262

rolníků⁷. Toto ustanovení sice rolníkům přidělilo půdu, nicméně se jednalo o půdu statkářů, kterou jim museli zaplatit. V tom jim ochotně pomáhal stát poskytnutím půjčky s úrokem. A tak se rolníci opět stali v podstatě nesvobodní, závislí na státu. Příděl půdy dostávali jen muži, ženy byly osvobozeny bez nároku na příděl půdy. Rozdíly nastávaly také v rámci jednotlivých gubernií, kde vláda vydávala zvláštní místní úpravy.⁸

Nelze přehlédnout, že šlo o hluboký zásah a téměř převrat v ruské společnosti, možná největší událost v novodobých ruských dějinách. Carským „nařízením“ Alexandra II. zaniklo aristokratické zřízení a šlechtická samospráva z dob Kateřiny II. Rolníci již nyní nemohli být prodáváni, nemohli být převáděni z dvora na dvůr – měnění v osobní sluhy apod.⁹

Rolníci současně museli platit daně a tím výrazně přispívali do státní pokladny. Avšak politická reforma během jeho vlády nenastala. A car se postupně vracel k způsobu vládnutí jeho předchůdců.

Pro téma mojí práce je podstatné, že zrušení nevolnictví mělo vliv na vzestup literatury, malířství i vědy.¹⁰

Alexandr II. podlehl atentátu v březnu 1881 a na trůně jej vystřídal jeho syn **Alexandr III.** Ten sice po celou dobu své vlády nevedl žádnou válku, zato se ihned po nástupu na trůn jasně vymezil proti reformám svého otce. Roku 1882 byla znovu zavedena cenzura, 1884 byl vydán zákon omezující svobody univerzit. A tak bylo jejich dosavadní myšlenkové směřování a vyrovnávání se těm evropským přerušeno.

Roku 1894 Alexandr III. umírá a na trůn nastupuje jeho syn, poslední ruský car **Mikuláš II.**, který nezanechal výraznější otisk, vyjma toho, že se za jeho vlády dostali k moci během první světové války bolševici.

Ale odkaz cara Alexandra III. v zemi přetrvával. Rusko v 90. letech 19. století díky jeho reformám zažívalo hospodářský vzestup a s ním i nové možnosti vzniku opozice proti carismu.¹¹ Carské kruhy ani proticarská opozice však nedokázaly vést potřebný dialog, který by vedl k celkové demokratizaci společnosti a potřebným společenským a ekonomickým reformám.¹²

Přejdeme nyní ke zrodu bolševiků. Ten je datován do roku 1903, kdy se uskutečnil druhý sjezd ruské sociální demokracie v Bruselu a v Londýně. Zde se proti sobě postavili Lenin a

---

⁷ Čurda, Jan. 2019. Bití, vypalování cejchů, usekávání končetin: Jak se žilo v předrevolučním Rusku? In: 100+1, 10.1.2019. dostupné online: Bití, vypalování cejchů, usekávání končetin: Jak se žilo v předrevolučním Rusku? | 100+1 zahraniční zajímavost (stoplusjednicka.cz)

⁸ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 258–259

⁹ Tamtéž, s. 259–260

¹⁰ Tamtéž, s. 271

¹¹ Tamtéž, s. 288

¹² Zdražilová, Miluše, Machoninová, Alena. 2022. *Dějiny ruské moderny: Pokus o rekonstrukci*. Praha: Nakladatelství Karolinum, s. 14

Martov. Leninovi se podařilo získat si přízeň části členů skupiny, od tohoto sjezdu je začal nazývat bolševiky. Tou dobou Rusko ztrácelo v Evropě svou prestiž a obracelo se k imperiální politice. Roku 1891 byl položen základní kámen ke stavbě železnice přes celé Rusko, tedy Transsibiřské magistrály, která umožnila novou mobilitu obyvatel, což mělo později nepřímou souvislost s počátkem války s Japonskem, která ale skončila (i přes značnou přesilu Ruska) porážkou Rusů.¹³

Společnost se začala bouřit. Vše odstartovala Krvavá neděle, shromáždění lidu před zimním palácem, které bylo neúprosně potlačeno policií. Následně se začala více bouřit i demokratická inteligence, zejména univerzity nebo politické a odborné organizace. Ke stávkám se přidávali dělníci a na konec i neruské národy na periferiích.

Po neustávajících nepokojích vydal car Mikuláš II. dne 30. 10. 1905 carský, tzv. Říjnový manifest, fakticky první ruskou ústavu, kde byla občanům slibována občanská práva jako například volební.¹⁴

Pořádek a klid měl za úkol obnovit ministr vnitra Stolypin (1906 jmenován premiérem). Statistika politických vražd stoupala, stejně tak jako rozsudky smrti a tresty v pracovních táborech. Stolypin stál také za vnitřní migrací, kdy byli lidé z přelidněných oblastí převáženi na Sibiř a do dalších regionů.¹⁵ Pod jeho pevnou rukou se Rusko stalo obilnicí Evropy a ožilo i po stránce kulturního života. Na konec se i on stal nepohodlným a podlehl následkům atentátu.

V letech 1905–1907 nebyla v Rusku zahraniční politika středem zájmu. Když v květnu 1906 nastoupil nový ministr zahraničí Izvolskij, dostal brzy od Stolypina striktní příkaz: v zahraniční politice se zatím neexponovat, urovnat záležitosti na Dálném východě a zájem upřít na Balkán (získat Úžiny pro bezpečný obchod s obilím) a opřít se o existující francouzsko-ruské spojení.¹⁶

Stolypin dokázal držet bobtnající nepokoje lidu pod pokličkou. Zatímco vláda dopřávala lidu nuzné pracovní podmínky a snažila se jej konejšit imperiální strategií, utlačovaný lid směřoval jasně k dalšímu stávkovému hnutí. Vláda se snažila na svou stranu získat další válečné spojence. Touhu po úžinách a Cařihradu vysvětlovala jako záchranný krok pro „malé Slované“ a jako důležitou cestu přístupu k moři, tedy i k obchodování.¹⁷

1. 8. 1914 vyhlásilo Německo Rusku válku. Ruská vláda si následně počínala rozpačitě. Vojenské úspěchy byly minimální a schopnost cara domluvit se s dumou a celkově držet

---

¹³ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 290–292

¹⁴ Tamtéž, s. 296

¹⁵ Tamtéž, s. 297

¹⁶ Tamtéž, s. 309

¹⁷ Tamtéž, s. 311

vládu pevně v rukou byla zanedbatelná. Připomeňme, že na cara měla stále velký vliv jeho manželka s Rasputinem.

Poslední snaha o zvrát válečné situace ze strany Ruska proběhla roku 1916 pod vedením generála Brusilova. Armáda trpěla nedostatkem potravin i střeliva. Postupně ztratila již dobitá území a byla nucena dát se na ústup. Dne 15. 3. 1917 císař abdikoval, poté co se ještě snažil zvrátit revoluci, která si žádala jeho hlavu. O rok později byl společně se svou rodinou zastřelen. Tím padl poslední zástupce rodu Romanovců.

První demokratická ruská vláda se zrodila právě ve víru výše uvedené březnové revoluce. Tlak povstání byl tak silný, že jednání o abdikaci cara nemělo odkladu. Byla ustanovena Prozatímní vláda, která následně vyhlásila ruskou demokratickou republiku. Předním politikem demokratického Ruska se tehdy stal Alexandr Kerenskij.¹⁸

Kerenskij viděl v bolševicích nebezpečí. Chtěl udržet armádu, zároveň se odmítal stát diktátorem. Sám se proti Leninovi veřejně několikrát výrazně ohradil. Převratu však zabránit nedokázal. Jako jeho předchůdci lpěl na nutnosti vytrvat ve válce.

I když byl nejprve Lenin v prvním pokusu roku 1917 o převrat obžalován za velezradu a musel utéct do Finska, stále aktivně vymýšlel povstání proti Kerenskému. Měl v Rusku skvělého spojence. Tím byl Lev Trockij. Jako skvělý řečník dokázal veřejnost přesvědčit o svém názoru. Byl to právě on, díky němuž mohl proběhnout úspěšný převrat v listopadu 1917. Večer dne 9. listopadu se sešel sjezd sovětů k přerušenému jednání a jeho programem bylo skončit válku, dát lidu půdu a zřídit socialistickou diktaturu.¹⁹

1.2. Vznik SSSR – doba leninismu a stalinismu

V březnu 1918 byla ukončena mírovou smlouvou první světová válka. Jejím výsledkem byla velká územní ztráta Ruska, které tak přišlo o část Běloruska, o Ukrajinu, Polsko nebo o Pobaltí. Když Rusko ztratilo Ukrajinu, přišlo o důležité obchodní území a zároveň o výrazný zdroj obilí a kovů. Tržní vztahy byly narušené a Rusko se ocitlo v systému tzv. válečného komunismu. Vše vyvrcholilo 28. 6. 1918, kdy začalo zestátňování průmyslových závodů. Opět se rodil výměnný obchod a kvetl černý trh. Komunistické ideje měly dobře vykročno. Netrvalo dlouho a v Moskvě proběhlo v červenci 1918 protibolševické povstání. Protibolševická ohniska se šířila i v jiných částech Ruska. Tou dobou Trockij zreorganizoval armádu, a zavedl až brutální disciplínu místo přirozené kázně. Antibolševická revoluce nedosáhla vytoužených výsledků, snad i proto, že často opakovala předrevoluční postupy a neměla program zaměřený na většinu obyvatelstva.²⁰

---

¹⁸ Tamtéž, s. 325–327

¹⁹ Tamtéž, s. 335

²⁰ Tamtéž, s. 349

Občanské nepokoje definitivně skončily roku 1920. Bylo dosaženo jednotného Ruska, ovšem bez práv národů na sebeurčení. Pod Leninovým vlivem byl koncem roku 1922 utvořen Svaz sovětských socialistických republik jako federální stát.²¹ Bolševická strana si zachovala stále nejsilnější vliv. Přitom v těchto počátcích ještě nebyl tak intenzivní rusifikační záměr jako v letech pozdějších.

1.2.1. Politika V. I. Lenina

Až do posud jsem se věnovala popisu ruské historie vyjma z pohledu historiků. Je zajímavé se podívat na soudobé dění také z perspektivy ruských romských autorů. Jejich pohled je nám dostupné až ve sledované třetí a čtvrté dekádě 20. st.

Postava V.I. Lenina je v romské literatuře té doby idealizována, stejně jako jeho zásluha o zlepšení situace Romů a jejich emancipaci. Např. v Germanově povídce *Ruvoro* čteme: „Minku s Vlčkem odešli do země dědy Lenina, kde už tomu je dávno, co se zde přestala prolévat krev lidí, kde Romové nejsou prokletá a opovrhovaná rasa, ale jsou stejně svobodní jako všichni lidé.“²² Lenin je zobrazen jako ten, který by v dnešním pojetí pohádek bohatým bral a chudým dával. V. I. Lenin jistě na mnohé působil jako zachránce národa a ochránce utlačovaných. Jeho politika kolektivizace byla na první pohled zahalena do rovnoprávnosti a gramotnosti pro všechny. Na straně druhé opět zavedl trest smrti a veškerá povstání krutě potlačoval. Hospodářství bylo postupně oddělováno od soukromého sektoru. Cílem bylo vytvoření kolchozů – kolektivního zemědělství. Pro dobro všech. Brzy však bylo patrné, že výdělek rozdělený mezi velkou skupinu lidí, včetně státu a jeho výdajů, bude jen těžko vyšší než výdělek ze soukromého zdroje. A že vzdělávání zapomenutých menšin a podpora jejich tradic také nebude bezúčelná.

Drobná etnika i národnostní menšiny najednou získávaly půdu a pracovní místa. Mohly se zapojovat do kulturního a společenského života. Jak to bylo v případě ruských Romů, objasňuji v dalších kapitolách této práce.

Jenže tato „záchrana“ menších etnických skupin a národů byla řízená kompletně v duchu priorit vlády. Sám Lenin byl revolucí téměř posedlý. „Miloval násilí a revoluci chtěl provést rázným vůdcovstvím malé, ukázněné skupiny profesionálních revolucionářů... Žil jako profesionální revolucionář... Budoucnost viděl v diktatuře, kterou považoval za nejschopnější systém, schopný zavést na světě dokonalý řád.“²³

---

²¹ Tamtéž, s. 353

²² German, A., *Nevo džiben*, (povídka *Ruvoro*), Centrizdat, Moskva 1929, s.69

²³ ŠVANKMAJER, Milan et al. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 305. Dějiny států.

Lenin se politicky angažoval od útlého věku, ale jeho porevoluční působení značně komplikovala nemoc. Ústřední výbor pověřil na dohlížení jeho zdravotního režimu samotného Stalina. Lze tedy konstatovat, že v letech 1922–1923 byl jeho vliv značně omezený.

Zapsal se jako politik, který bezmezně věřil svojí vizi a dokázal si snadno obhájit i kruté techniky pro její dosažení. Vše, co slouží komunismu, bylo povoleno, byť by se jednalo o nástroje sebekrutější.²⁴

1.2.2. *Politika Stalina*

Josif Vissarionovič Stalin byl 1. generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu a člen bolševiků. Stejně jako Lenin od mládí zaujímal silný revolucionářský postoj. V době občanské války 1918 byl již Stalin lidovým komisařem a plnil úkoly zadávané Leninem. Během Leninovi nemoci se stal hlavní autoritou bolševické strany a postupně diktátorem Sovětského svazu.

Po Leninově smrti svou neomezenou moc prosazoval skrz odstraňování zbývající opozice. Jeho zájem byl upřen na kolektivizaci zemědělství a plánování tzv. pětiletok. Období jeho vlády je spojováno s násilím a hladomory, které plynuly z neefektivních zemědělských reforem.

Vládu Stalina sice odstartovala poměrně silná hospodářská léta 1924–1925, ale tendence oslabit soukromý obchod se začaly již během roku 1926 negativně projevovat. Zásobování se zhoršovalo a ceny výrobků se zvyšovaly. Nová hospodářská politika byla v troskách, ačkoliv oficiálně bylo vše prezentováno jako úspěch.

„Bylo to tempo vskutku pekelné. Optimální varianty pětiletky byly soustavně zvyšovány. Oficiálním heslem konce roku 1929 se stalo splnění první pětiletky ve čtyřech letech. Další zvýšení úkolů pětiletky následovalo. na XVII. Sjezdu bolševické strany v roce 1930 byly revidovány úkoly strojírenství, aby se „definitivně odstranila závislost průmyslu a národního hospodářství na zahraničních zemích“. V roce 1931 Stalin mluvil o potřebě splnění plánu „v hlavních, rozhodujících průmyslových odvětvích za tři léta“.²⁵

Ekonomika říše se obracela k vesnicím a ke kolektivizaci jako nejsnadnější cestě k zisku. Ti, co byli proti, byli přinuceni násilím. Roku 1931 byla kolektivizace dokončena a další rána následovala hned roku 1932 v podobě hladomoru.

V letech 1932–1933 proběhla první vlna represí. Byly zavedeny průkazy totožnosti a registrace trvalého pobytu. Ovšem do větších měst, kde lidé očekávali větší šance získat výtěžek, se bylo těžké registrovat. Zde sledujeme počátky transportů kočovných Romů na

---

²⁴ Tamtéž, s. 363

²⁵ Tamtéž, s. 371

Sibiř. Pracovní tábory přitom nebyly jen formou trestu, sloužily jako zdroj pracovní síly pro sovětského hospodářství. Podle oficiální doktríny se v Gulagu rodil nový socialistický člověk, zbavený všech práv i nadějí.²⁶

Druhá vlna represí přišla v letech 1936–1937, kdy už docházelo k zatýkání, obviňování ze špionáží atp. „Nikdo si nebyl jistý, co se s ním v příštím okamžiku stane. Vždy bylo možné najít něco, co opodstatňovalo zatčení a uvěznění.“²⁷

Pravděpodobně ale Romové ani jiné národnostní skupiny neměli příliš možností, jak se obhájit. Z kdysi běžných přestupků (krádež koně) se stávaly politické zločiny či přímo sabotáže proti státu.

Do roku 1938 bylo vytvořeno cca 52 „cikánských“ kolektivních farem. Většina z nich byla následně zničena během německé okupace. Z hlediska národností politiky byli Romové chápáni jako etnická menšina jen do roku 1938.

Pokud chceme vyhodnotit celkovou životní úroveň a gramotnost obyvatelstva, nebyla tak vysoká, jak by se mohlo zdát. Priority vedení komunistické strany se stále více upíraly (a to včetně průmyslové výroby) k válce.

Situace se zhoršovala v posledních předválečných letech, kdy začala prudce klesat životní úroveň a socialistické plány se vzdor drastickým opatřením, která měla upevnit disciplínu, neplnily. Sociální péče se zhoršila a byla omezována dokonce i podpora mateřství.²⁸

Stalin byl vůdce státu, jemuž se nikdo neodvážil vzdorovat, a to ani v době, kdy měl jasné informace o chystaném útoku ze strany Německa (v červnu 1941), ale nijak nezasáhl.

Doba leninismu a stalinismu však přinesla krátký čas, kdy dostala prostor kultura a literatura jednoho malého národa: Romů.

2.1. Romové v Rusku

Tato kapitola a její podkapitoly popisují různé skupiny Romů, které migrovaly do Ruska od 18. století, s tím že se podrobněji zaměřuji na subetnickou skupinu ruských Romů. Stručně nastíním též dřívější příchod ruských Romů, jelikož historicky se jedná o nejdéle žijící skupinu Romů v Rusku. Dále se snažím zmapovat proces asimilace v kontextu dobové národnostní politiky.

Specifikovat příchod kočovných Romů do Ruska je poměrně komplikované. Vyhledávání informací a přesných datací znesnadňuje absence dostatečného množství ověřených zdrojů.

---

²⁶ Tamtéž, s. 381

²⁷ Tamtéž, s. 380

²⁸ Tamtéž, s. 39

Dle Kalinina zmínka o Romech v Rusku pochází z roku 1492. Tato informace je podle jeho citací obsažena v systematickém shrnutí (itineráři) sbírky Daškovského muzea v Moskvě.²⁹ Jak vyplývá z první kapitoly této mé bakalářské práce, po celá staletí probíhaly neustálé územní změny a docházelo k soustavnému rozšiřování ruského impéria. S připojovaným územím se tak mohly do Ruska dostávat také různé subetnické skupiny Romů. Výraznější zmínky o těchto skupinách zaznamenáváme až od počátku 18. století.³⁰

2.1.1. Romové v Rusku od počátku 18. století

Průběžně s migračními vlnami přicházeli do Ruska Romové z Polska, Lotyšska, Maďarska nebo například z Rumunska. Celkem se jednalo o šest dialektních skupin – pobaltskou, balkánskou, olašskou, německou, finskou a ukrajinskou.³¹

U každé skupiny popíšu stručně její specifika. Detailněji se zaměřím na skupinu ruských Romů, jak již zmiňuji v úvodu této kapitoly. Je to z toho důvodu, že právě ruští Romové mají na ruském území nejdelší historii a tudíž také kontakt s tamní majoritou. Ze skupiny ruských Romů se postupně vyvinuli někteří chóristé nebo zemědělci. Část z nich vedla již po generace usedlý nebo polousedlý život. Proto mohli sloužit pozdější vládě jako kladný vzor úspěšné asimilace.

2.1.2. Ukrajínští, rumunští a moldavští Romové

Ukrajínští Romové

Podle Demeterové mezi ukrajinské Romy patří skupina **Servi**³² a skupina **Vlachi**, pocházející původně ze zemí Valašského knížectví³³. Podle této autorky mezi hlavní pracovní činnosti skupiny Vlachi bylo obchodování, kovářství a věštění³⁴. Vývoj těchto dvou skupin se lišil, a to s přesahem do současné doby. Více se asimilovali Servi. Díky tomu mají lepší úroveň vzdělání a věnují se nejrůznějším profesím.

---

²⁹ Kalinin, Valdemar. *Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a v Pobaltí*, Praha: Romano džaniben 9 (3): 65

³⁰ (DEMETER, Nadežda Georgijevna et al. *Istorija cygan: novyj vzgljad*. Voronež: IPF "Voronež", 2000. s. 184, [20] s. obr. příl.

³¹ Kalinin, Valdemar. *Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a v Pobaltí*, Praha: Romano džaniben 9 (3): 65

³² DEMETER, Nadežda Georgijevna et al. *Istorija cygan: novyj vzgljad*. Voronež: IPF "Voronež", 2000. s. 187

³³ Tamtéž

³⁴ Tamtéž, s.102

Vlachí³⁵ jsou dodnes podle autorky velice početná skupina, která se věnuje spíše drobnému obchodu, a začleňování do širší společnosti ji zásadně neovlivnilo. Je to jedna ze skupin, díky níž se stále užívá romský jazyk a zároveň se udržují na vysoké úrovni původní řemeslné dovednosti. „Zatímco u Vlachů žijících v Rusku je to víceméně jasné, ve východní Evropě existuje terminologický rozpor. V etnografické literatuře se o "vlašských Romech" zpravidla nemluví jako o konkrétní skupině, ale jako o všech Romech, kteří se zformovali na území Rumunska. Vzhledem k tomu, že "naši" Vlachové žijí v Rusku tak dlouho, že si svůj původ nepamatují, nemůžeme dnes s jistotou říci, se kterou z rumunských nebo moldavských skupin jsou přímo příbuzní.“³⁶

Z **Rumunska** pochází také skupina **Kalderara**. Stejně jako skupina **Lovara**, která má své kořeny v Maďarsku, zachovává pevně své tradice, stejně jako jazyk i folklórní zvyky. Kalderara jsou známí díky kovářství. Lehce si poradili s výrobou kotlů stejně jako hřebíků.

Moldavští Romové

Pro zajímavost vybírám jen některé podskupiny moldavských Romů. Zajímavá je skupina **Lingurárů**, která se již od pradávna věnovala výrobě lžic a nádobí ze dřeva. Tato tradice jim vydržela až do současnosti na rozdíl od užívání romského jazyka. Romové ze skupiny Lingurár mluví moldavsky.

Svůj dialekt si naopak zachovali **Kišiněvští** Romové. Ti se věnovali, jako i mnozí ostatní z moldavských Romů, kovářství nebo věštění.

Podle sčítání lidu z roku 1926 v RSFSR se ke své národnosti hlásilo 61 234 Romů, údajně 12 823 žilo ve městech a 48 411 ve vesnicích. Romové byli vedeni podle bydliště. V té době bylo trvale usazených Romů na vesnicích poměrně málo a pouze v některých krajích, lze tedy předpokládat, že většina Romů registrovaných na vesnicích byli kočovníci.³⁷

---

³⁵ Termín "Vlaští Romové" nebo "Olašští Romové / Olaši" se používá také u nás a je hojně používán i v mezinárodním měřítku, především v lingvistice (Hajská 2022:56). Podle Elšíka a Beníška termín označuje mluvčí vlašské romštiny, dnes nejrozšířenějšího romského dialektu na světě, a to díky několika migračním vlnám Romů z Valašska a Moldavska v průběhu staletí (Elšík a Beníšek 2020: 405). Obecně se soudí, že vlašská romština se skládá ze dvou oddílů: Severní olaština a Jižní olaština (ibid.). Na území Ukrajiny nalezneme mluvčí severních vlašských nářečí, kteří podle Tcherenkova a Laedericha tvoří relativně jednotnou skupinu, která se dále dělí podle různých forem obživy na obchodníky s koňmi (Lovara, Patrinara, Čurara), prodavače hadrů (Drizara), síťáře (Čurara) a podobně (Tcherenkov a Laederich 2004: 412).

³⁶ DEMETER, Nadežda Georgijevna et al. *Istorija cygan: novyj vzgljad*. Voronež: IPF "Voronež", 2000. s. 102

³⁷ Uvedeno z: Elena Marušiaková a Vesselin Popov E-mailly: emp9@st-andrews.ac.uk; vp43@st-andrews.ac.uk School of History at University of St Andrews, UK Beginning of Roma Literature: The Case of Alexander Germano Abstract, 2.8.2022, 12:01

2.1.3. Ruští Romové

Ruští Romové přišli z Německa jako potomci polských Romů v 17. století.³⁸

Kalinin a Rusakov ve svém *Přehledu romské literatury bývalého Sovětského svazu, SNS a pobaltských zemí* datují první spolehlivé zmínky až od století 18.³⁹

Roku 1783 zařazuje Kateřina II. Romy mezi rolnickou třídu a určuje, že jsou tímto povinni platit daně. Postupně se v Moskvě a dalších větších městech začali objevovat Romové žijící usedlým způsobem. Měli povolení obchodovat a věnovat se jejich tradičním řemeslům. Tím bylo i věštění nebo tanec a zpěv. Mezi nimi lze sledovat i skupinu velice bohatých Romů. Dokonce nebylo výjimkou, že ruská šlechta vstupovala s ruskými Romy do manželství.

V roce 1917 byli ruští Romové jednou z nejvzdělanějších skupin v tehdejšímu Rusku. Říjnová revoluce a postupná kolektivizace ale značně poznamenala romské obchodníky.

Tato skupina ruských Romů měla celou řadu podskupin. Zmínit můžeme například **Sibiri**. Právě Sibiri byli jedni z těch, kteří si dokázali zajistit velice dobré vztahy s obyvateli vesnic. Na zimu si pronajímali obydlí od rolníků, a kromě nějaké peněžní úplaty poskytovali Sibiri rolníkům koňský trus, kterým rolníci hnojili svá pole.

Většina ruských chóristů pocházela také ze skupiny ruských Romů. Dle Hübschmannové se dostali na vysokou profesionální úroveň a vytvořily svébytný styl.⁴⁰

První zmínky o romském chóru jsou spojeny s oslavami na Chodynce u příležitosti oslav tureckého míru v roce 1775. Rok předtím vznikl z iniciativy A. Orlova první romský chór a vedl jej tanečník a skladatel písní I. Sokolov. Chóry se postupem času stávaly populární zábavou celých mas. Zpívaly celé pěvecké sbory, jako oblíbený nástroj používaly k doprovodu kytaru a v rámci vystoupení nechyběl ani tanec.⁴¹

Jazyk ruských Romů sehrál v historii Romů v Rusku i jinou významnou roli. Dialekt ruských Romů se stal později základem pro ustanovení oficiálního romského jazyka, který byl použit pro tvorbu literatury ve 20. století (blíže viz: 3.2. *Uznání romského jazyka a první romské školy*)

---

³⁸ DEMETER, Nadežda Georgijevna et al. *Istorija cygan: novyj vzgljad*. Voronež: IPF "Voronež", 2000. s. 93, [20] s. obr. příl.

³⁹ Kalinin, V & A. Rusakov. Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států. [online]. [cit. 1.08.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>

⁴⁰ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 81.

⁴¹ Machotina I. 2018. ciganskij chor kak fenomen ruskoj kultury XVIII-XX vv., N.G. Demeter, A.V. Černych(red.)Cygane. Moskva: Nauka, s. 432-433

2.1.4. Začleňování Romů do společnosti v SSSR

Politicko-sociální integrace v dobách leninismu a v počátcích stalinismu počítala se začleňováním malých etnokulturních skupin.

Milena Hübschmannová uvedla, že většina Romů v Rusku tehdy kočovala a představitelé sovětského státu a komunistické strany chtěli Cikány usadit. O to konečně usilovaly i vlády mnoha dalších států. Sovětské zřízení - na rozdíl od západních států - využívalo ve svých počátcích (zhruba až do konce třicátých let) jako prostředku k politicko-sociální integraci malých národností jejich jazyky a kulturu. Mezi více než dvěma sty národnostmi žijícími na území Sovětského svazu bylo velké množství malých etnokulturních skupin, které neměly psanou literaturu ani vypracovaný pravopis pro svůj jazyk. Mezi ně patřili i Romové.⁴²

Někteří ruští Romové si dokázali vybudovat poměrně vysoké společenské postavení a zařadit se k tzv. elitě. Romskému jazyku se spíše vyhýbaly. Až po roce 1925, kdy byl uznán za oficiální literární jazyk, se situace zlepšila. O pěstování a uchování romského jazyka se však zasloužili kočovní a polokočovní Romové.⁴³

Sovětské období romské historie je nedostatečně zpracované. Těžko hledáme důvěryhodné zdroje, a naopak se setkáváme s řadou článků zabarvených dobovou ideologií. Samotné výrazné osobnosti (např. Lebeděv či Germano) vnímají tehdejší postavení Romů velice pozitivně a vlastně se nezabývají jejich odtržením od kořenů.

V roce 1923 byly specifikovány nové směry národnostní politiky na 10. sjezdu komunistické strany Ruska. Počítalo se se začleněním jednotlivých národnostních kultur přebudovaných dle představ státu, očištěných od „neprogresivních“ prvků. Jedním z hlavních cílů bylo zvednout kulturní úroveň⁴⁴.

„Konečnou vizí komunistických nadšenců byl nový světový řád, který měl být nejprve zřízen v Sovětském svazu a poté se šířit a replikovat po celém světě. Cílem byla post-etnická komunistická společnost; a k jejímu dosažení byly mobilizovány národní kultury jako politické nástroje, které měly revolucionalizovat populaci.⁴⁵

Tuto transformaci národnostních kultur zahájil v raném období SSSR V.I. Lenin v rámci prosazování rovných práv pro neruské národy. Zda byla jeho vize opravdu upřímná nebo se

---

⁴² Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 80

⁴³ Kalinin, Valdemar. *Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a v Pobaltí*, Praha: Romano džaniben 9 (3): 66

⁴⁴ Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20. století. *Romano džaniben* 26 (1): 96

⁴⁵ Tamtéž, 96

jednalo pouze o prostředek k dosažení cílů, se můžeme jen domnívat. Stalin v této politice ještě několik dalších let pokračoval.

„Navzdory rozličným státem vedeným pokusům o vytvoření společné cikánské identity a sjednocení cikánských mas, sovětská politika toho postavila různé cikánské skupiny proti sobě.“⁴⁶ (Lemon 2000: 179, 193). Co je zřejmé, je vzestup vzdělané městské elity, který byl výsledkem tehdejší národnostní politiky. Tato elita byla tvořena především (divadelními) umělci, což výrazně formovalo to, jak v této době byli Cikáni vnímáni⁴⁷. To také přispělo k vytváření hierarchií uvnitř sovětských cikánských skupin, Většina umělců pocházela ze skupiny Ruska Roma nebo Servi, v divadle Romen převažoval ruský dialekt skupiny Ruska Roma a „herci ze skupiny Ruska Roma [...] ve dvacátých a třicátých letech 20. století tvořili jádro intelektuálů, kteří zakládali romské školy, časopisy a moskevské romské divadlo⁴⁸.“

Romové byli uznáni jako národ v SSSR v roce 1925.⁴⁹ Toto období 20. a 30. let je zdánlivě vnímáno jako cesta k lepšímu životu. Všem se otevřely dosud nepoznané možnosti. Sledujeme tedy dvě skupiny Romů. Na jedné straně elita a intelektuálové, kteří se sice aktivně podílejí na kulturním životě společnosti, ale zároveň se svému jazyku a tradicím nevědomky vzdalují-na straně druhé kočovné Romy, kteří se o uchování jejich folklóru zasloužili snad mnohem více. Tyto úvahy však ponechme na pozdější část této práce.

2.1.5. Od kočování k usedlému způsobu života

Předsednictvo VCIK (Všeruský výkonný ústřední výbor) a SNK (Rada lidových komisařů) SSSR přijala usnesení O přednostním přidělení zemí Romům, kteří chtějí přejít k usedlému způsobu života 1. dubna roku 1926. Následoval dekret z 20. února 1928, který Romům přecházejícím k usedlému způsobu života zajišťoval přidělení půdy a jiné výhody. Tyto dokumenty specifikovaly to, co doposud pro Romy nebylo nijak zajišťováno. Předně se prostřednictvím pasu mohli přihlásit ke své národnosti. Byla jim přidělována půda a každá romská rodina také dostala peníze na výbavu pro zemědělské účely.

---

⁴⁶ Lemon, A. 2000. *Between Two Fires: Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Postsocialism*. Durham: Duke University Press., 179, 193 s.

⁴⁷ Lemon, A. 2000. *Between Two Fires: Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Postsocialism*. Durham: Duke University Press., 132-133 s.

⁴⁸ Lemon, A. 2000. *Between Two Fires: Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Postsocialism*. Durham: Duke University Press., 95 s.

⁴⁹ Kalinin, Valdemar. *Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a v Pobaltí*, Praha: Romano džaniben 9 (3): 65

V kolektivizovaném zemědělství SSSR od roku 1925 do roku 1941 vzniklo 52 cikánských kolchozů.⁵⁰

Na konci 20. let začalo docházet ke znárodňování. Země se ocitla pod diktaturou komunistické strany. Kočovní Romové začali výrazně ztrácet možnost příjmů. I proto se někteří vraceli do měst, kde byly stále nějaké šance obživu zajistit.⁵¹

V kolchozech si Romové vedli obstojně. Zejména se rychle učili ovládat techniku a osvojovat způsoby práce. Problém nastával spíše se samotnou organizací práce. Mnohé kolchozy se rozpadaly právě díky nemožnosti dosadit na přední pozice zkušené a schopné vůdce jak dokládám citací níže. Romové se obzvláště vyjímalí v činnostech připomínajících jejich tradiční řemesla – například byli výborní opraváři.⁵²

*„Cikáni neustále svolávali shromáždění, měnili členy rady, ale věci se nehnuly. Specialisté katastrofálně chyběli. "Krajský svaz kolchozů" poslal do cikánských kolchozů agronomy, zootechniky a veterináře, ale ti nezůstali dlouho. Při absenci kvalifikované pomoci a vedoucích pracovníků cikánští kolchozníci mohli jen tak tak vyjít. Častěji se kolchozy jednoduše rozpadly a zbývající cikánští farmáři byli rozděleni do necikánských hospodářství, což často vyvolalo konflikty“.*⁵³

V letech 1931-1932 byl o práci v kolchozech poměrně velký zájem. Dostal se do nich ale jen zlomek čekajících rodin. Odvedená práce Romů se zhoršovala, mimo jiné i proto, že chyběly stroje a jiná technická výbava. Žalostně chyběly stroje a jiná technická výbava. V letech 1933-1934 začínají chybět finanční prostředky a přestávají se stavět výrobní a obytné části.⁵⁴ Komunistická vláda tedy nedokázala zajistit potřebné vybavení a školící zaměstnance pro úspěšných chod kolchozů. Avšak zprávy sovětských orgánů z roku 1936 mluví o úspěšném usídlování a zařazování Romů do společnosti. Což dle výše uvedených informací nebylo zcela pravdivé.⁵⁵

Sama Naděžda Demeterová hodnotí toto období velice kriticky – možná až přehnaně – ale její „nový pohled“ je patrně reakcí na nekritičnost „sovětského“ typu.⁵⁶

---

⁵⁰ KALININ, Vladimír Il'jič. *Zagadka baltijskich cygan: očerki istorii, kul'tury i social'nogo razvitija baltijskich cygan*. Minsk: Logvinov, 2005. 38- 39 s.

⁵¹ Tamtéž, s. 36

⁵² Tamtéž, s. 40

⁵³ Tamtéž

⁵⁴ Tamtéž, s.42

⁵⁵ Tamtéž, s. 40

⁵⁶ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 87

S revolucí dramaticky klesla životní úroveň kočovného obyvatelstva, jelikož přišli o příjmy z jejich tradičních živností.⁵⁷

Sovětská vláda se nejprve věnovala vytvoření potřebných právních předpisů. Následovalo vytváření kolektivních farem a s ním i proces asimilace, což byla snaha přivést Romy k usedlému nebo polousedlému způsobu života.

Vyhlídky na lepší budoucnost se mohly zdát opravdu lákavé. Zajištění obživy, přiděl půdy, vzdělávání, možnost zapojit se do veřejného života. Kočovní Romové však byli násilně odříznuti od kořenů a od většiny možností, jak si zajišťovat obživu.

A tak docházelo k opakování dvou vzorců chování. Romové, kteří se snažili začlenit práci v kolchozech, a ti, kteří po obdržení peněžní dávky ihned zmizeli.

Naděžda Demeterová v rozhovoru pro Kommersant⁵⁸ uvádí, že tou dobou byli měšťanští Romové poměrně bohatí. Vlastnili domy, nosili drahé šaty. Kočovní Romové si zase od rolníků pronajímali na zimu bydlení. Ti, co se registrovali, zase dostávali půdu, kterou naopak pronajímali rolníkům. To, že by ale Romové samotní podporovali revoluci výrazně, Demeterová popírá. Uvádí, že „*tak jak žili původně, žili šťastně*“.⁵⁹

Nový život značně podporovala část romské inteligence⁶⁰. Literatura, divadelní scéna či jiná publikační činnost směřovala k jednostranné propagandě – snažila se kočovné Romy inspirovat k přijetí lepšího života v duchu tehdejší komunistické vlády. Vize vlády byla jasná: zbavit průmysl a zemědělství jakéhokoli soukromého sektoru. Veškerá hospodářská činnost měla být řízena státem.

V této práci se zaměřuji zejména na romskou literaturu v kontextu politických událostí. A právě proto následuje část práce věnovaná literatuře, jazyku a romskému folklóru v době SSSR. V rámci rozboru děl pak také lépe vyplyne, jak byli Romové motivováni k přechodu k usedlému způsobu života, díky němuž začalo docházet k postupnému odříznutí od svých kulturních tradic.

3. Literární a kulturní život Romů v letech 1922-1938

V této kapitole nastíním některé obecné rysy kulturního života Romů v Sovětském svazu ve 20. a 30. letech.

⁵⁷ Demeter, N., N. Bessonov, V. Kutenkov. 2000. *Istorija cygan - novyj vzgjad*. Voroněž: IPF Voroněž., s. 18

⁵⁸ 2002 <https://www.kommersant.ru/doc/344621>, 7.6. 2022, 22:48

⁵⁹ <https://www.kommersant.ru/doc/344621>, 8.6. 2022, 20:29

⁶⁰ Záměrně uvádím „část“, protože předpokládám, že se nejednalo o úplně všechny romské občany z řad tzv. elity.

3.1. Obecné rysy kulturních projevů Romů

Mezi nejvýznamnější folklórní prvky ruských Romů patří hudební folklór. Romská písňová poezie ve formě publikací se v Rusku začala pravděpodobně formovat na konci 18. století. Z této doby pocházejí i první publikace romského hudebního folklóru, jejich soupis uvádí Scherbakov 1984, s 170-172. V 18. a 19. století se v tomto žánru jednalo zejména o přepisy ruských lidových písní.⁶¹

Dalším oblíbeným žánrem byly pohádky, doložené zejména díky tradičnímu ústnímu předávání. Mezi významné sběratele romských pohádek patří např. Drutz a Gessler. Oba autoři sbírali pohádky především od Romů mluvících severoruským dialektem nebo od Romů ze skupiny Kalderara. Bohužel texty jsou uváděny jen v ruském překladu. Publikace byly vydány v 80. a 90. letech 20. století.⁶² V sedmdesátých letech se Drutz pohyboval mezi Romy a nahrával cikánské písně a pohádky.⁶³

Literární situace v Rusku v letech 1918-1927 přála například imażinismu. Obraz neboli metafora, dostává přednost před samotným smyslem – obsahem díla.⁶⁴ Jako příklad tohoto směru můžeme uvést bohémského básníka A. S. Jesenina.

Vnímání všemi smysly bylo typické pro symbolismus. Ten podporoval hudebnost poezie a dal vzniknout volnému verši. Zástupce ruského symbolismu byl například K. D. Balmont.⁶⁵ Do světa fantazie utíkali stoupeni dekadence na konci 19. století.

Neměli bychom ovšem přehlédnout významné literární a umělecké hnutí 19. století a to romantismus. Vznikl jako reakce na klasicismus a kladl důraz na imaginaci. Rozvíjel milostnou a reflexivní lyriku. Jako ústřední téma autoři volí konflikt mezi jedincem a společností. K nejvýraznějším osobnostem patří A. S. Puškin nebo M. J. Lermontov.⁶⁶

Během vlády Stalina se jako umělecký směr rozvíjí socialistický realismus, který si zakládá na podporování ideologie státu a výchovném principu. Díla jsou psána jasně a srozumitelně.⁶⁷ Socialistický realismus byl pak oficiálně přijat jako umělecký směr na Sjezdu sovětských spisovatelů v roce 1934.

⁶¹ Kalinin.V., Rusakov.A., Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států[online]. [cit. 21.07.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>

⁶² Tamtéž

⁶³ Uvedeno z: <https://kraevushka.livejournal.com/587968.html>, [cit. 5.8.2022]. 5

⁶⁴ KARPATSKÝ, Dušan. *Malý labyrint literatury*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Albatros, 1997, ©1982.

⁶⁵ Tamtéž, s.503

⁶⁶ Tamtéž, s.445-446

⁶⁷ Skopal, Pavel. 2018. Socialistický realismus. Dějiny myšlení o kinematografii po roce 1945. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Informační systém [online]. Copyright © 2018 Masarykova univerzita [cit. 23.07.2022]. Dostupné z:

https://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/UFAK/FAVBPa03/pages/01-soc_realismus.html

Politická ideologie se jednoznačně odráží v mnohých literárních počinech tehdejší doby. A tak je boom romské literatury v SSSR zahalený stínem politické propagandy.

Začleňování menšin do široké společnosti „socialistického lidu“ vypadalo po stránce kulturní velice příznivě. I zcela negramotný jedinec se mohl stát členem divadelního souboru, děti začínaly studovat, autoři publikovat své práce.

Přeci jen se mi z pročitání všech dostupných zdrojů jeví tato možnost rozvoje identity jako fiktivní. Již víme, že cílem bylo vytvořit společnost pod absolutní kontrolou vlády. Lze tedy těžko předpokládat, že by taková vláda nechala autory psát texty dle jejich vlastních uvážení.

„Sovětská národnostní politika ve zmíněném desetiletí (od konce dvacátých do konce třicátých let) se dříve hodnotila zcela nekriticky jako bezprecedenční příklad humánního přístupu vůči malým, dříve potlačovaným a zaostalým „národnostem“ (rusky: národnost'). Leninovo heslo „jít ke kořenům“ (korenizacija) znamenalo podporovat rozvoj „malých“ jazyků a kultur. Literalizovaly se jazyky, v nichž se dosud nepsalo, vypracovával se jejich pravopis, psaly se v nich školní učebnice, publikovala se v nich literatura. Pochopitelně, že veškerá tato státem řízená činnost byla podrobena politickým a ideologickým cílům totalitního sovětského režimu. Politická ideologie pronikla i do uměleckých děl. Těžko říci, do jaké míry se s ní ztotožňovali samotní spisovatelé.“⁶⁸

V následující podkapitole přecházím k vývoji romského jazyka. Zde budeme sledovat další úskalí boomu romské literatury v SSSR.

3.2. Uznání romského jazyka a první romské školy

20. a 30. léta 20. st. představují v literární historii zlatou éru romské literatury a jazykovědy. V těchto dekádách probíhala standardizace romského jazyka, pravopisu a gramatiky. Začínali se vydávat učebnice i další publikace, otevírali se romské školy, vznikali nové romské kulturní spolky.

K prosazení romského jazyka rozhodně napomohlo uznání Romů jako etnika sovětskou vládou v roce 1925. Zcela zásadní roli v tomto směru hráli kočovní Romové, kteří romský jazyk celoživotně užívali jako hlavní komunikační prostředek, stejně jako se věnovali předávání a uchovávání romským zvykům, včetně lidové slovesnosti. Naopak romská

---

⁶⁸ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 86

inteligence na konci 19. st. nepovažovala romský jazyk za atraktivní a snažila se mluvit spíš ruským nebo francouzským jazykem.⁶⁹

První romsko-ruský slovník byl vydaný již roku 1877 V. K. Papandopulevským a vycházel z jazyka moskevských Romů. O dvacet let později (1897 a 1908) byla uveřejněna badatelem V. N. Dobrovolským ukázka ústní tvorby smolenských Romů⁷⁰

V roce 1925 vychází časopis *Izvestija* (č. 27) článek *Cikáni se probouzejí*, ve kterém se známí romští představitelé A. S. Taranov, I. I. Rom – Lebeděv nebo G. Lebeděv zmiňují o rozvíjející se romské literatuře. V téže roce byl též založen „Všeruský svaz Cikánů“, předsedou byl zvolen A. S. Taranov, tajemníkem byl I. I. Rom – Lebeděv⁷¹.

18. června 1925 publikují *Izvestija* o Romech a zmiňují se o nich jako o „soudruzích – kočovnicích“. Ve stejném roce se na některých školách začal prosazovat romský jazyk (severoruský dialekt). Začínající učitelkou romského jazyka v Moskvě byla tou dobou básnířka, učitelka, vzdělaná Romka Nina Dudarovová. Společně s Nikolajem Pankovem propracovávala abecedu a gramatiku romského jazyka⁷². Téhož roku získal severoruský dialekt romštiny status jazyka Romů celého SSSR. Dokonce se v romštině začalo vyučovat. V roce 1926 v Moskvě byla uspořádána konference romistů, severoruský dialekt romštiny získal status oficiálního romského jazyka celé země Sovětů, byl zaveden jako vyučovací jazyk. Dle Kalinina⁷³ příslušníci jiných romských skupin považovali ruský dialekt za vnucený, zejména mluvčí olašské, balkánské nebo německé romštiny. Je tedy zřejmé, že některé skupiny kočovníků, které bylo cílem asimilovat, stejně danému jazyku nerozuměly. V rámci dovysvětlení situace jen zmíním, že např. divadlo Romen mělo hrát v romském jazyce právě proto, aby kočovné Romy motivovalo k usedlému životu. A to propagací mnohem lepšího života, totiž života usedlého, jehož kvality byly v propagandistických hrách i literárních dílech opakovaně opěvovány.

Do této éry rozmachu „proromských“ aktivit spadá také založení Všeruského svazu Cikánů, předsedou se stal A. Taranov a místopředsedou I. Rom-Lebeděv. Cílem bylo sjednotit Romy, podporovat jejich kulturní aktivity a bojovat proti žebrání či věštění.

Lebeděv podporoval ideologii svazu a chtěl Romy obrátit na „lepší stranu“. To znamenalo vykonávat společensky prospěšnou práci, usadit se namísto kočovného života a věnovat se nějaké společenské či kulturní činnosti.

---

⁶⁹ Kalinin, Valdemar. *Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a v Pobaltí* [online] Praha: Romano džaniben 9 (3): 66

⁷⁰ Tamtéž, s. 67

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž

⁷³ Tamtéž

Alexandr Grochovski se jako zástupce *Všeruského svazu Romů* v roce 1926 účastnil setkání romských aktivistů v Minsku. Zde G. Toura prohlásil, že „romský národ je jako Šípková Růženka, kterou ze svého hlubokého spánku probudila čarodějka Revoluce.“⁷⁴

Na setkání byl přijatý statut budoucího *Svazu Romů* v Běloruské socialistické sovětské republice.⁷⁵ Ale svaz fungoval sotva dva roky a provázely ho vnitřní rozbroje, stejně jako nedostatek financí.

Marušiaková a Popov⁷⁶ uvádějí, že celkový intelekt na konci 20. let a počátku 30. let u Romů stoupal. Měli otevřené cesty ke vzdělávání, mohli studovat a publikovat vlastní díla. Vznikaly významné spolky i školy. Romové dostali také určitého postavení ve společnosti. I ti, co se nevěnovali ruční práci, mohli být součástí např. chórů, které byly velice populární.

Na druhou stranu Romové přišli o výdělek z jejich tradičních řemesel, kdo se nechtěl přizpůsobit, pravděpodobně živořil, protože jiný způsob obživy nebyl povolený. Zároveň přicházeli o svůj tradiční a naučený způsob života.⁷⁷

3.3. Jazyková stránka - severoruský dialekt romštiny

Nejpodrobnější popis severoruského dialektu romštiny (dále SRDR) pochází z pera Tatiany Wentzel⁷⁸. Jedná se o překlad do němčiny z původní ruské verze díla, která byla vydaná v roce 1964.⁷⁹

V této práci není bohužel prostor pro uvedení základní charakteristiky severoruského dialektu a jeho srovnání s dialektem severocentrálním (SCR). Jako příklad odlišností mezi dialekty pro zajímavost uvedu jen to, že pro čtenáře znalého SCR je při čtení textů v SRDR neobvyklé např. to, že koncovka (-a) je u slovesných tvarů znakem přítomnosti a nikoli futura jako v SCR.

---

⁷⁴ Marušiaková Elena; POPOV, Veselin. Sovětský svaz před II. světovou válkou. *Project Education of Roma children in Europe* [online] Romafacts, 2003 [cit. 2. 5. 2022]

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Tamtéž

⁷⁷ Demeter, N. G. 2000. *Istorija cygan : novyj vzgljad*. Voronež: RAN, Institut etnologii i antropologii, 199 s.

⁷⁸ Bessonov, N. (říjen 2012). *Cikánské etnické skupiny v postsovětském prostoru*. Načteno z Krokodil: <http://zigane.pp.ru/likbez.htm>

Kalinin, V. (jevend 2002). Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a Pobaltí. *Romano džaniben*, stránky 65-74.

N. Demeter, N. b. (2000). *Istorija cygan, novyj vzgljad*. Voronež. Leipzig: VEB Verlag. Enzyklopädie Leipzig

⁷⁹ Ventzel, Tatjana, 1964. *Cyganskij jazyk. Severorusskij dialekt*. Moskva: Nauka.

3.3.1. Zápís SRDR v azbuce a přepis do latinky

Pro přepis převzatých textů používám zápis založený na obvyklém zápisu severocentrální romštiny (SCR) v českém kontextu, ovšem částečně uzpůsobený pro zápis SRDR.

Následující tabulka vychází z přehledu hláskosloví a pravopisu SRDR uvedeného v gramatice Sergijevského⁸⁰. Uvádím v ní znaky ruské abecedy používané pro zápis SRDR, jejich hodnotu v IPA (Mezinárodní fonetická abeceda) a odpovídající znak českého přepisu adaptovaného pro účely této práce.

Písmeno	IPA	Přepis	Písmeno	IPA	Přepis
А а	/a/	A a	О о	/o/	O o
Б б	/b/	B b	П п	/p/	P p
В в	/v/	V v	Пх пх	/px/	Pch pch
Г г	/g/	G g	Р р	/r/	R r
Г̣ г̣	/ɣ/	Ÿ Ÿ ⁸¹	С с	/s/	S s
Д д	/d/	D d	Т т	/t/	T t
Е е	/je/	Je je	Тх тх	/tx/	Tch tch
Ё ё	/jo/	Jo jo	У у	/u/	U u
Ж ж	/z/	Ž ž	Ф ф	/f/	F f
Дж дж	[dʒ]	Dž dž	Х х	/x/	X x
З з	/z/	Z z	Ц ц	/ts/	C c
Дз дз	/dʒ/	Dz dz	Ч ч	/tʃ/	Č č
И и	/i/	Y y	Ш ш ⁸²	/ʃ/	Š š
Й й	/j/	J j	Ы ы	[i]	Y y
К к	/k/	K k	Э э	/e/	E e
Кх кх	/kx/	Kch kch	Ю ю	/ju/	Ju ju
Л л	/l/	L l	Я я	/ja/	Ja ja
М м	/m/	M m	Ь ь		měkký znak
Н н	/n/	N n			

⁸⁰ Sergijevskij, Maksim, Vladimirovič. *Cyganskij jazyk. Kratkoje rukovodstvo po grammatike i pravopisaniju*. Moskva: Centrizdat, 1931, s. 11.

⁸¹ Jde o zadopatrovou znělou frikativu.

⁸² Písmeno *ш* se pro zápis SRDR nepoužívá, hláska *š* je pouze tvrdá

Tabulka 1: Zápis měkkých a tvrdých konsonantů a aspirace

Většina konsonantů může být tvrdých nebo měkkých (palatalizovaných) – zatímco v zápisu azbukou je měkký konsonant značen následujícím vokalickým znakem (e, ě, и, ю), nebo měkký znak ь, v českém zápisu používám písmena ě, ď, ň, nebo písmeno j následující po daném konsonantu (např. *bj, tchj*).

V SRDR se vyskytují aspirované hlásky *pch, tch, kch*. Protože jsou realizovány jako [px], [tx], [kx], nezapisuji je jako aspiráty v SCR (*ph, th, kh*), ale jako *pch, tch, kch*.

Vzhledem k tomu, že cílem této práce není lingvistická analýza daného materiálu, připouštím, že zápis textů nemusí být fonologicky úplně přesný. Do českého přepisu jsem adaptovala transkripce laskavě poskytnuté Edouardem Chilinem⁸³, s přihlédnutím k originálu zapsanému v azbuce. Fonologií severoruského dialektu romštiny jsem se detailně nezabývala.

3.4. Romské časopisy a jejich témata

3.4.1. Publikace romských knih a časopisů

Publikace, které vycházely v romštině ve 20. a 30. letech 20. století spojuje zejména obsahová stránka. Téma knih, článků, sborníků či brožur odrážela společenské a politické dění tehdejší doby. Autoři se věnovali problematice rodinného života, otázce folkloru a stejně tak i tématům, která zahrnovala práci v družstvech.

Díla romské literatury a periodik, která tou dobou v romštině vycházela, publikovala zejména témata v duchu cílených politických zájmů. Na jedné straně vyobrazovala život kočovných Romů a na druhé straně od tohoto způsobu čtenáře zrazovala. Dostáváme tak poměrně dobrý vhled do životů kočovných Romů a zároveň do politické agitky tehdejší doby.

Pravdivost informací nelze téměř vůbec ověřit, jelikož neexistují důvěryhodné zdroje informací. Většina pramenů informací plynula ze zdroje ústní lidové slovesnosti.

---

⁸³ Bohužel nevím, zda je autorem transkripcí přímo Edouard Chiline, nebo zda je převzal z jiného zdroje. Edouard Chiline pochází z romské komunity z Nižného Novgorodu v Rusku. Narodil se v roce 1968, studoval divadelní historii a filmový management na univerzitě při Moskevském uměleckém akademickém divadle. Věnuje se především filmu, kultuře a médiím.

3.4.2. Vydávání časopisů v romštině

Časopisy se zaměřovaly převážně na společenské a politické aktuality. Sice se objevovala i vědeckopopulární témata, ale převažovala témata kolchozů a obecně témata sovětské propagandy.

V roce 1927 začíná vycházet periodikum „Romská zora“ (*Romany zorja*) - (před rokem 1930 časopis vydal čtyři vydání). V roce 1930 jej nahradilo periodikum „Nová cesta“ (*Nevo drom*). Od roku 1930-1932 jej vyšlo 24 čísel. Tyto časopisy měly relativně malý rozsah. Obsah obou časopisů se vztahoval k sociálním a politickým tématům, uveřejňovaly také díla romských autorů.

Dalším z časopisů, který ale vyšel pouze jednou, byl *Pracující Romové (Butjaritko Roma)* a to roku 1932.⁸⁴

3.5. Vydávání knih v romštině

V roce 1932 vznikají v rámci 4 sovětských nakladatelství zvláštní sekce pro vydávání romské literatury.

Vydavatelství *Selkolchozgiz*, vydávalo literaturu v romském jazyce na téma kolchozů a ekonomiky.

Mladá garda, se zabývala vydáváním knih na pomoc organizátorům práce s pionýry a komsomolci.

GICHLO (Státní nakladatelství umělecké literatury) se zaměřovalo zejména na vydávání povídek, románů, básní, divadelních her.

Vydavatelství *Učpedgi* (*Učebno pedagogičeskoje gosudarstvennoje izdatelstvo* ; Státní nakladatelství pedagogické literatury) publikovalo ve velkých nákladech učebnice a učební příručky pro vzdělávání Romských dětí i dospělých⁸⁵.

V roce 1936 vydává literaturu v romském jazyce celkem 8 nakladatelství:

Učpedgiz, *Mladá garda*, *Molodaja garda*, *Partizdat*, *Partijnoje* (stranické nakladatelství) *MedGIZ* – *Medizdat Medicínskoje izdatelstvo* (Medicínské nakladatelství), *SNGI*, *Sovetskyj zakon* (Sovětský zákon) a *MuzGIZ* – *Muzikalnoje gosudarstvennoje izdatelstvo* (Státní hudební nakladatelství).

Zajímavé je, že romská vydání v této době rostou, ale záhy jejich počet opět klesl.⁸⁶

---

⁸⁴ Kalinin, V & A. Rusakov. Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států. [online]. [cit. 7.07.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>

⁸⁵ KALININ, Vladimir Il'jič. Zagadka baltijskich cygan: očerki istorii, kul'tury i social'nogo razvitija baltijskich cygan. Minsk: Logvinov, 2005. s. 49.

⁸⁶ Tamtéž, s. 49.

Témata jsou obdobná jako ve výše uvedených časopisech. Autoři často srovnávají starý – kočovný – život Romů s životem novým, který se po usazení a začlenění do kolchozů změnil. Celkem za období 1927-1938 vyšlo asi 300 knih v romském jazyce.⁸⁷

V roce 1936 byl o romské publikace stále velký zájem, vydávalo se však stále méně.

Důvodem je změna státní politiky a začátek reorganizace vzdělávání.

Jaké události se konaly po 24. srpnu 1938?

V tomto okamžiku bylo v SSSR ještě 12 romských škol, které se podle pokynů stranických a sovětských orgánů stali neromskými. Na konci roku 1938, po tom, když vyšla tajná směrnice z 24 ledna 1938 *O likvidaci národních škol a národních oddělení ve školách*, celá práce, ke které bylo třeba tolik úsilí, se začala hroutit. Školy, kluby, pedagogické a zdravotní školy byly uzavřeny. Romské redakce byly zlikvidovány. „Romové opět zůstali bez písemnictví a ocitli se mimo dosah vzdělávacího a sociálního vlivu.“⁸⁸ Absence příslušných institucí, které by se o rozvoj romského písemnictví a kultury staraly, odřízla Romy opět na dlouhou dobu od možnosti publikovat ve svém jazyce.

3.6. Divadlo Romen

O divadle Romen se píše jako o jedinečné kulturní instituci představující romskou kulturu a její roli při budování a rekonstrukci romské identity.⁸⁹ Na první pohled se celá situace kolem vzniku a existence divadla Romen jeví téměř idylicky. Romové byli vyhledávaní pro působení na divadelní scéně. Dokonce jim byla poskytnuta výuka včetně základních návyků, jako bylo např. čištění zubů. O zcela dobrovolném a svobodném začleňování do společnosti prostřednictvím účasti v souboru však máme důvodné pochybnosti. Být součástí divadla Romen bylo pro Romy bezpochyby prestižní a existenčně výhodné. Ti, kdo působili v divadle, byli více uznávaní než ostatní. Lze tedy spekulovat, zda Romové nastupovali do souboru, protože jejich názory byly v souladu s prosazovanou ideologií, nebo zda jen využili situaci, která jim umožňovala poměrně komfortní život, ve svůj prospěch.

Cílem divadla bylo prezentovat skutečný život Romů kočovníků. Propaganda si samozřejmě uvědomovala, že největší účinek na romské diváky bude mít, když ztvárňované postavy

---

⁸⁷ Kalinin, V & A. Rusakov. Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států. [online]. [cit. 9.07.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>

⁸⁸ KALININ, Vladimír Il'jič. Zagadka baltijskich cygan: očerki istorii, kul'tury i social'nogo razvitija baltijskich cygan. Minsk: Logvinov, 2005, s. 56.

⁸⁹ Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20. století. *Romano džaniben* 26(1): 98

budou představovat samotní kočovníci. Podpora jazyka a kultury menšin měla zajistit proklamovanou šťastnou a harmonickou společnost. v kapitole pojednávající o historických kontextech jsem naznačila, že takto idylické to z řady důvodů být nemohlo.

Divadlo mělo za úkol pobavit publikum a zároveň oslovit socialistickou myšlenkou další Romy, zejména z řad kočovníků. Jako problémový se ukázal být především jazyk, kterým tuto myšlenku herci sdělovali. Zpočátku se totiž hrálo v rusko-romském (Ruska Roma; SDRD) dialektu. Výsledný efekt musel být pro všechny strany zklamáním. Do divadla kočovní Romové nebyli zvyklí chodit a ostatní diváci jazyku nerozuměli, a tak se od roku 1934 hrálo v ruštině.

Účelem divadla Romen bylo „institucionálně předávat sovětské hodnoty“⁹⁰. V podstatě šlo o začleňování Romů do sovětské společnosti dle sovětských pravidel. Samotný romský jazyk se tak dočkal rychlého rozmachu, ale i zavržení.

Divadlo Romen sloužilo také k tomu, aby i prostým lidem, kteří třeba byli negramotní a nesledovali sdělovací prostředky, které propagandu šířily, názorně ukázalo přerod, jak se z žebřáků živořících za carské nadvlády, v socialismu stali vzorní, spokojení a aktivní spoluobčané.⁹¹ Aby mohli romští herci hrát, museli se zákonitě uzpůsobovat vládním požadavkům. Zůstává tedy otázkou, zda se s oficiální ideologií opravdu ztotožňovali, nebo zda se jen snažili začlenit mezi ostatní a uživit.

Divadlo Romen poodhaluje hořkost reality těchto Romů, kteří se rozhodli zapojit do oficiální propagandy. Na jedné straně museli vnímat, že se zapojili do aktivit instituce, která podporuje menšiny, na druhé straně museli vnímat divadlo jako nástroj asimilace romských obyvatel, která se snaží odstranit téměř vše z tradičního způsobu života a kultury kočovných Romů. Svobodná volba témat, her a obsazení divadla byla pramalá.

Divadlo mělo zpočátku zejména „agitovat mezi kočovnými Romy.“⁹² Představení často vedle sebe kladla dobrou a špatnou romskou kulturu, žádoucí a nežádoucí chování, nebo zkrátka líčila, jaké vlastnosti a kvality by měl správný romský sovětský občan mít.⁹³

Repertoár her byl založený na kontrastních postavách Romů. Vyobrazoval je tak, jak jsou negativně vnímáni veřejností (žebřání, život v nedostatku) a zároveň, jaký by mohl či měl

---

⁹⁰ O’Keeffe, Brigid.2013. *New Soviet Gypsies: Nationality, Performance, and Selfhood in the Early Soviet Union*, Toronto: University of Toronto Press, s.103

⁹¹ Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20.století. *Romano džaniben* 26(1):104

⁹² Lemon, Alain.2000. *Between two Fires: Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Postsocialism*. Durham: Duke University Press, s.132

⁹³ Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20.století. *Romano džaniben*26(1): 103-104

jejich život být. Tedy jak by měl vypadat správný „nový cikán“. Tím se pozvolna dostávám k odrazu romství v literatuře, kde postava „cikána“ sehrála zajímavou roli.

Repertoár divadla „vyzýval [naivní] Romy, aby se stali gramotnými, vzdělávali se o socialismu, usadili se a připojili se ke kolektivním družstvům.“⁹⁴ Nebylo vhodnějšího místa k performanci „správného druhu“ romské kultury než na pódiu, kde „romští herci sami sebe přetvářeli ve společensky prospěšné a kultivované občany.“⁹⁵

Tato představení zároveň svědčila o přizpůsobivosti a síle romské kultury.⁹⁶

4. Významné ruské osobnosti romské literatury ve 20. a 30. letech 20. st. v SSSR

Tvorbu romských autorů vždy výrazně ovlivňoval postoj majoritní společnosti vůči nim. Stejně tak i historické a politicko- ideové kontexty. Mnozí autoři nepsali ve svém rodném jazyce, aby svá díla vůbec mohli vydat s ohledem na úzkou čtenářskou skupinu a pod tlakem nedostatku financí.

Za dobu rozkvětu romské literatury se považuje, řekněme celosvětově, doba 20. a 30. let 20. st. v SSSR. Právě v této době byli v SSSR Romové přijati jako „soudruzi“ a měli se na základě vize Lenina začlenit do společnosti. To znamenalo vzdát se kočovného života, jak uvádím na začátku práce v historických souvislostech. I takto otevřená cesta do kulturního světa měla svá pravidla vzhledem k totalitnímu sovětskému režimu. Nicméně společnost Romů byla i v sovětské společnosti žádaná, podobně jako za carských dob mezi ruskými šlechtici, kde se Romové starali o dobrou zábavu vyšší společnosti (např. bylo módní vlastnit „cikánský chór“). „Cikánský“ folklór byl tedy i v sovětské době podporovaný, i když šlo primárně o politicko-sociální integraci menších etnických skupin.

Možnost tvořit a psát se stala dostatečnou motivací pro celou řadu autorů. Vybírám dvě stěžejní osobnosti, které z mého pohledu přispěly k vývoji a posunu nejen tehdejší ruské romské literatury a jazykovědy.

---

⁹⁴ Tamtéž, s. 103-104

⁹⁵ Tamtéž, s. 104

⁹⁶ Tamtéž, s. 103-104

⁹⁶ Tamtéž, s. 103-104

⁹⁶ Tamtéž, s. 103-104

⁹⁶ Tamtéž, s. 103-104

⁹⁶ Tamtéž, s. 103-104

⁹⁶ Tamtéž, s. 103-104

4.1. Aleksandr Vjačeslavič Germano

Michail Ivanovič Kalinin, ruský komunistický revolucionář a posléze sovětský politik a státník, v letech 1919 až 1946 titulární hlava sovětského státu, prohlásil, že nejvýznamnějším představitelem sovětské romské literatury 20. a 30. let 20. st. byl bezesporu Aleksandr Vjačeslavovič Germano.

Pro hlubší analýzu Germanovy tvorby a tedy i reprezentaci a konkrétní demonstraci tehdejší sovětské romské literatury jsem se rozhodla nejen kvůli této jeho výsadní pozici, ale i kvůli tomu, že jeho dílo dosud nebylo blíže zkoumáno. Navíc je pro českou romistiku zajímavý i z toho důvodu, že se jeho původ úzce pojí s naším územím. Jeho romská matka totiž pocházela z Moravy a jeho otec byl Čech. Germano působil nejen jako literát, ale i jako novinář a agitační pracovník, což se odráží i v jeho díle. Je tedy z několika důvodů typickým představitelem sovětské romské literatury 20. a 30. let 20. st.

Přestože se Germanovým prvním jazykem stala ruština a romsky se naučil až v dospělosti, velice dobře se v romštině dokázal vyjadřovat literárně a jeho díla mají bezesporu uměleckou kvalitu.

V průběhu 20. a 30. let Germano v periodikách uveřejnil množství textů. Budu analyzovat pět z nich, které podle mě zřetelně vystihují tematiku a formu nejen jeho díla, ale jsou v mnohém typické pro tehdejší tvorbu romských literátů obecně. Jedná se tedy i o agitační prózu *Za novou cestou*, povídku *Vlček* a agitační básně *Život se změní*, *Děti* a *Kdo je za divadlem*. Ve všech uvedených dílech je přítomný motiv agitace, tedy apelu, aby se Romové začlenili do nové společnosti, začali pracovat v průmyslu a vzdali se svých starých způsobů, především kočování, zároveň však nějakým způsobem reflektují dějiny a kulturu tehdejších Romů, čímž je pro nás zajímavé. Romština se tedy stala prostředkem, jak přimět Romy ke změně v duchu cílů národnostní politiky 20.–30. let v bývalém Sovětském svazu. Vznik i proces vydávání beletrie i publicistických textů, které využívaly uměleckých prvků pro zvýšení účinku na publikum, byl pod státní kontrolou tehdejší totalitní komunistické moci. Tehdejší literaturu tak můžeme nazývat společensko-politickou.

Pokud měli autoři odlišné osobní mínění, rozhodně se nemohlo promítnout do jejich oficiální tvorby, která se objevovala v přísně kontrolovaných sdělovacích prostředcích. Musíme si uvědomit, že v této době se jakýkoliv projev odporu vůči státní politice trestal tvrdými tresty. Často znamenal život ve strašlivých podmínkách trestaneckých kolonií na Sibiři či přímo rozsudek smrti. Zároveň řada umělců skutečně upřímně věřila, že pomáhají vytvořit nový lepší svět, kde se všem utlačovaným a chudým lidem povede lépe.

Vzhledem k tomu, že nemám k dispozici jakoukoliv Germanovu osobní korespondenci či neoficiální memoáry ad., můžu o jeho motivacích a osobním postoji pouze spekulovat. Jeho názorové postoje tedy vyvozuju na základě jeho díla a za podmínky, že se ztotožňoval s tím, co psal a hlásal.

4.1.1. Charakteristika díla Aleksandra Vjačeslavoviče Germana

Literárně byl Germano všestranně nadaný, ambiciózní a s chutí dělat změny. Je považován za prvního romského spisovatele na světě a tvůrce romského písma. V tehdejší době žilo v Rusku mnoho etnokulturních skupin, které své písmo vypracované neměly. Nejen z tohoto důvodu chci jeho osobnost, dílo a celkový význam pro romskou literaturu blíže specifikovat, neboť jej lze bezesporu považovat za jednoho ze zakladatelů romské literatury vůbec.

Romistka Milena Hübschmannová o něm prohlásila: „*Jeho romství vzkřísila prestiž oficiálního úkolu, který před ním stál: vytvořit pravopis pro zápis romštiny, sepsat gramatiku romského jazyka, rozvíjet romskou kulturu a literaturu.*“⁹⁷

4.1.2. Životopis A.V. Germana

Aleksandr se narodil romské matce a českému otci. V rodině se mluvilo česky a po příchodu do Ruska rusky. Romštinu se začal učit až v dospělosti - o to obdivuhodnější mi jeho přínos pro romskou literaturu připadá. Pseudonym German-o je odvozován od příjmení otce Herman nebo Heřman, ke kterému si autor připojil romskou koncovku -o.⁹⁸

Žil ve městě Orel, kde se věnoval kultuře a literatuře. I v Rudé armádě zastával v letech 1919-1921 funkci kulturně-osvětového pracovníka. Spolupracoval také s tamními novinami. Psal nejen články, ale podílel se i na organizování společenských a kulturních akcí. Jeho role ve městě tedy bylo být více než jen spisovatel. V roce 1926 se přestěhoval do Moskvy, kde se po nějaké době spojil s Všeruským Svazem „cikánů“.

V době druhé světové války byl zapojen v bojích o Moskvu v rámci protivzdušné obrany. Následně objížděl se skupinou umělců nemocnice, kde byli ošetřováni vojáci.

---

⁹⁷ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 80

⁹⁸ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 79

4.1.3. Spisovatel a kulturní činitel

Byl spisovatel, dramatik, psal básně a sbíral romský folklór. Zároveň se věnoval překladům z romského jazyka do ruského a naopak. V roce 1931 se podílel na založení slavného divadla „Romen“ v Moskvě. V letech 1927 až 1938 autor napsal v romském jazyce paralelně i v ruském jazyce přibližně třicet děl. Povídky, příběhy, hry, etnografické skice, básně, písně i pohádky. Vytvořil několik učebnic a antologie pro Romy, publikoval také odborné články. V roce 1934 se stal členem Svazu sovětských spisovatelů.

Aleksandr Germano své vědomosti sbíral bádáním i samotnou praxí. Nejenže nacházel různé materiály v knihovnách a archivech, ale i v táborech kočovných Romů. Nashromáždil tak pozoruhodný materiál, některé materiály by možná i upadly v zapomnění, když by jim zrovna on nevěnoval pozornost.

V tehdejším Rusku žilo více subetnických romských skupin. Dodnes je typické, že každá skupina má své zvyklosti i dialekt. Germano se sice narodil moravské Romce, ale jelikož nevyrůstal ani nebyl vychovaný v tradičních zvyklostech moravských Romů, psal dialektem „ruských Romů“ a stejně tak se inspiroval jejich životem. A to především skupinami „feldytky Roma“ (polních Romů) nebo hudbě se věnujících „choristů“. Předpokládám, že to jistě bylo dáno časem, který s různými skupinami trávil v táborech a měl tak bezprostřední šanci pozorovat jejich chování a zvyky.

4.1.4. Dílo a jeho dosah

Pestrost jeho tvorby a s ní související badatelská činnost měly pozitivní vliv na zrod romské literatury. Pojďme se tedy blíže podívat na jeho konkrétní díla a kulturní působení.

Na počátku roku 1927 se v Moskvě koncipoval první romský sociopolitický, literární a umělecký časopis „Romská zora“ (*Romany Zorja*). Sekretářem tohoto uměleckého časopisu se stal A. Germano. V jeho prvním čísle vyšla Aleksandrova povídka „Vlček“ (*Ruvoro*), kterou napsal roku 1926. Jednalo se vůbec o jeho první vydané a napsané dílo v romštině. Od té doby se věnoval i dále psaní v romštině a zároveň spolupracoval na vydávání romsky psaných děl jiných autorů, která vycházela v různých nakladatelstvích.

Při otevření **divadla Romen** byla uvedena právě jeho hra *Život na kolech* (*Džiiben pre roty*). Ze všech výše uvedených informací vyplývá, že Germano zasahoval doslova v „první linii“ do literárního a kulturního života ve svém okolí. V čem konkrétně spočívá jeho přínos pro romskou literaturu?

4.1.5. Jazyková a obsahová stránka děl A.V. Germana

Germano se zabýval psaním odborných knih a článků. V roce 1930 vydal Bibliografii o „cikánech“, inventář knih a statí od roku 1780 do 1930 (*Bibliografija o cyganach, ukazatel' knig i statej s 1780 po 1930*).⁹⁹ Tomu předcházela rozsáhlá badatelská činnost a nashromáždění řady drobných i rozsáhlejších textů. Jeho odborné knihy a články představují romskou tematiku, dialekt a celkově folklór široké veřejnosti. Jako příklad uveďme knihy: „Cikáni“ v krásné literatuře, Základy „cikánského“ jazyka nebo Stručné dějiny sovětských „cikánů.“¹⁰⁰

Psal poezii i prózu, významné jsou též jeho překlady. Do romštiny přeložil v roce 1939 Puškinova Lakomého rytíře a dílo Mozart a Salieri.¹⁰¹

V roce 1929 vydává učebnici *Nový život (Nevo džiben)*. Jedná se o sborník textů, povídek a básní nejznámějších romských autorů té doby. Seznamuje žáky s novým životem Romů, pojednává o školství i kolchozech.

Doba byla novým titulům otevřená. Ovšem politické a ideologické cíle se v umělecké tvorbě často odrážely. Sám Germano sympatizoval s režimem a vnímal usazování Romů jako pozitivní krok. Snad díky volnosti psaní a tvorby a celkově podpory jeho tvůrčí činnosti.

Tvorba Germana dobře mapuje romskou kulturu, tradice i charakter – etnické stereotypy.¹⁰²

V duchu ideologie je psaná politická agitka *Jdou noví Romové (Džjan neve Roma)* (1933), kde popisuje zřizování „cikánských“ kolchozů a artělů. Popisem zachycuje sociální a ekonomický postoj SSSR vůči Romům. Podrobně zaznamenává i datace. Dnes zřejmě můžeme jen s těžkostí zpětně usuzovat, zda bylo jeho nadšení ohledně kolchozů reálné nebo uzpůsobené tehdejší ideologii

Germano po uvedení prvotiny v romštině nepřestával psát ani rusky. Ovšem tématem jeho děl jsou téměř vždy na prvním místě Romové. Tematická stránka reflektuje dobové dění a prolíná je s děním v malých kočovných skupinách. Autentičnost vyprávění jistě podpořily jeho osobní zkušenosti, kdy kočovné „cikány“ sám navštěvoval, sledoval, jak žijí i jak emočně prožívají dění kolem.

---

⁹⁹ Tamtéž, s.81

¹⁰⁰ Tamtéž, s.82

¹⁰¹ Tamtéž, s.82

¹⁰² Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 82

4.2. Ivan Rom-Lebeděv

4.2.1. Životopis Ivana Rom-Lebeděva (1903-1991)

V prvním čísle časopisu Zorja vyšla také první próza I. Rom-Lebeděva *Romano beng* (Romský čert)¹⁰³. Jeho výraznější literární a celospolečenské působení začalo o rok dříve, a to rolí tajemníka ve Všeruském svazu cikánů¹⁰⁴ založeného roku 1926.

Spisovatel začal od roku 1929 pracovat spolu s dalšími romskými autory literární skupiny Romano Lav pod sdružením "Kuznica" (Spolek proletářských spisovatelů Kovárna).

V kapitole věnované divadlu Romen uvádím, že mělo funkci motivovat kočovné Romy, aby žili usedlým životem a začali pracovat v kolchozech. Tedy jeho funkce byl více vzdělávací než zábavná. Proto i hry byly zpočátku psané v romském jazyce. Cílem bylo ukázat přerod společensky nízko postaveného člověka ve člověka, který se stal spořádaným občanem. A právě takovou hru vytvořil i sám Lebeděv. Jedná se o hru *Kham dre blata* z roku 1931. Autor pochopitelně napsal více her, ne všechny však byly publikovány. V této hře sledujeme hlavní hrdiny, kteří překonávají životní překážky, aby se připojili k práci v kolektivní farmě.

4.2.2. Dílo Ivana Rom – Lebeděva

Právě I. Rom Lebeděv navrhnul v roce 1931 vytvoření prvního romského divadelního studia. O rok později se přejmenovalo na divadlo a tím vzniklo první romské divadlo na světě.

Tvorba Lebeděva představovala základ dramaturgie divadla.

Od roku 1934 začíná divadlo Romen uvádět hry pouze v ruském jazyce, Tedy i sám autor přechází zpět k psaní rusky psaných děl.

Díky jeho knize *Od cikánského sboru k romskému divadlu* máme k dispozici vzpomínky významných postav romské kultury. Tato jedinečná historická sbírka vyšla až po jeho smrti roku 1990.

V roce 1947 se Rom-Lebeděv stal členem Komunistické strany Sovětského svazu¹⁰⁵.

---

¹⁰³ Kalinin, V & A. Rusakov. Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států. [online]. [cit. 25.07.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>

¹⁰⁴ V ruském jazyce byl běžný pojem cikáni, tak je tomu i v Rusku dodnes. Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20. století. *Romano džaniben* 26 (1): 98

¹⁰⁵ Dostupné z: [Биография Иван Ром-Лебедев \(peoples.ru\)](https://peoples.ru/biography/ivan-rom-lebedev), 27.7., 23:02

Od roku 1934 začíná divadlo Romen uvádět hry pouze v ruském jazyce. Tedy i sám autor přechází zpět k psaní rusky psaných děl.

Byl autorem her jako *Slunce v bažině* (1933), *Tábor ve stepi* (1934), *Dcera stepí* (1935), *Svatba v Táboře* (1935), *Píseň o Ursarovi* (1940), *Hajduci* (1944), *Hrdinská báseň* (1948), *Cikáni* (1949), *Dcera stanů* (1950), *Esmeralda* (1951), *Tanec* (1954), *Makrela cuketa* (1957), *Carmen z Triany* (1961), *U cesty* (1965), *My jsme cikáni* (1976) a *Ptáci potřebují oblohu* (1985).

4.3. Další významné ruské osobnosti romské literatury ve 20. a 30. letech 20. st. v SSSR

Mezi další přední romské autory ve 20. a 30. letech 20. století patří dále například **Nikolaj Aleksandrovič Pankov (1895-1959)**. Ten byl autorem i spoluautorem řady učebnic vydaných ve 20. a 30. letech, literárním redaktorem romských časopisů. Editoval romsko-ruský slovník M. V. Sergijevského a A. P. Barannikova. Zároveň byl uznávaným překladatelem ruské a zahraniční literatury. Přeložil známá díla (*Příběh rybáře a ryby*, *Dcera kapitána*, *Strážce stanice a Cikáni* od Puškina, výňatek z *Očarovného tuláka N. Leskova*, *Carmen* od Prospera Mériméeho).

Jeho literární tvorba je publikována hlavně v učebnicích pro děti. Napsal několik básní a krátkých příběhů. Byl spoluautorem s (N. Dudarovou) *Slabikáře pro dospělé*. Publikován v roce 1928 – v časopise „Nová cesta“ (*Nevo drom*).

Velká část spisovatelovy literární tvorby je v rukopisech a dosud nebyla publikována.¹⁰⁶

Jiným významným autorem byl **Michail Bezljudskij (1901-1970)**. Ten se odlišoval od romských spisovatelů té doby tím, že se držel nejvíce komunistické ideologie. Jeho díla jsou především sociálně-politické brožury a eseje věnované často problematice vytváření romských kolektivních farem a uvádění Romů skrze ně do tvůrčího života.

Napsal příběhy, které popisují předrevoluční život, a zároveň vyzývají Romy, aby se aktivně podíleli na socialistické výstavbě (viz například příběh *Šedý*).

věnoval se jednoduchým revolučním básním i próze.¹⁰⁷

Romská autorka **Lexa Světlová (1903-1961)** se věnovala překladatelské činnosti. Přeložila spoustu děl od ruských spisovatelů do romského jazyka, např. (Dubrovského,

---

¹⁰⁶ Kalinin, V & A. Rusakov. Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států.

¹⁰⁷ Tamtéž

Puškina, Korolenka, Maxima Gorkého). Je autorkou několika příběhů. Napsala největší prozaické dílo v dějinách sovětské romské literatury - *Rom Chvasju*¹⁰⁸.

Nina Alexandrovna Dudarová byl známá romská básnířka, pedagožka, spisovatelka a překladatelka. Narodila se v Petrohradě. Její matka byla zpěvačkou a tanečnicí v romském sboru. Autorka pocházela z vážené umělecké rodiny Ruska.

V roce 1919 dokončila střední školu a začala učit. Dále pokračovala na Pedagogickém institutu. V roce 1925 vstoupila do Všeruského svazu cikánů v Moskvě. Se spisovatelem N.A. Pankovem se spojila v roce 1926 a pod vedením Sergijevského stanovila ruský pravopis "*spisovného romského jazyka*". Jednalo se o severoruský dialekt romštiny.

S Pankovem byla spoluautorkou výše zmíněného slabikáře, který vyšel v časopise „*Nová cesta: Slabikář pro dospělé*“ *Nevo drom: Bukvarjo vaš bare manušenge*. Tento slabikář, byl jeden z prvních.

V roce 1928 společně s Pankovem vydala několika příruček pro školáky. Byla ředitelkou kulturního klubu " Rudá hvězda "*Loly čerchen*". Zde se zviditelnila konferencemi o výuce, pedagogice, literatuře, boji proti náboženství, hygieně, zdraví a emancipaci žen.

Vstoupila do romského divadla v Moskvě. Vyučovala spisovný romský jazyka v Rusku.

Dudarová a Pankov byli redaktory literární a společenské revue "Nová cesta" - *Nevo drom a* vydávali populární almanachy, v nichž Dudarová publikovala dětské básně s nádechem socialistické ideologie. Podílela se také na překladu Puškinových *Cikánů* do romštiny.

Od roku 1930 vyučovala romštinu v Divadle Roman v Moskvě a pracovala jako literární redaktorka pro děti. Po druhé světové válce Sovětský svaz již nepodporoval programy v romštině a Dudarová upadla v zapomnění.¹⁰⁹

---

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ Uvedeno z - [Wikipedie, otevřená encyklopedie \(wikipedia.org\)](https://www.wikipedia.org), 27.7., 23:12

5. Praktická část

5.1. Metoda výzkumu

Cílem této bakalářské práce je přiblížit romskou literární tvorbu ve 20. a 30. letech 20. století na území Sovětského svazu. Tato tematika byla doposud velmi málo zpracovaná. Terénní výzkum s respondenty bohužel nebyl možný, vzhledem k době mnoha desítek let, která uplynula od úmrtí aktérů – romských spisovatelů, o kterých píše. Bylo tedy možné spolehnout se pouze na sekundární literaturu, která ale není vždy spolehlivá. Často jsou i teoretické práce zatížené komunistickou ideologií či propagandou nebo byla tato díla v minulosti zakázána či cenzurovaná, a tudíž nedostupná. I v dnešní době je navíc problematická dostupnost ruskojazyčných textů, domnívám se, že zřejmě z důvodu současného politického vývoje v Rusku. V českém jazyce vyšlo k tématu jen omezené množství děl, musela jsem tedy pracovat vedle rusky psaných textů také s německy a anglicky psanými originály, kde jsem byla hendikepovaná svou omezenou znalostí těchto jazyků (vyjma ruštiny).

Další možností pro mě byla analýza předmětných děl romských literátů v romském originálu, a vlastní pokus o překlad. Právě srozumitelnost díla díky mé znalosti dvou hlavních romských dialektů (severocentrální romštiny a severovlašské romštiny/lovárštiny) představuje jednu z hlavních předností mé práce. Uvědomuji si totiž, že práce s těmito romskými originály je řadě lidí nedostupná, a musí se tedy spoléhat na druhotnou nebo překladovou literaturu.

Mým prvotním úkolem bylo tyto publikace přeložit ze severoruského dialektu romštiny a z ruského jazyka do češtiny, poté až jsem mohla postupovat dále a tvořit ucelenější vzhled do dané tematiky.

Celý tento proces byl velmi náročný a zdlouhavý, potýkala jsem se s neznámými přejímkami z ruštiny i dalších jazyků, které někdy nebylo snadné identifikovat. Veškerou literaturu a další zdroje uvádím na konci této práce. V této práci jsem se nicméně pokusila o vlastní syntézu informací o tom, co podle sekundární literatury představovala ruská romská literatura v daném období zejména s výsledky vlastní analýzy primárních pramenů - romských v originálech, které jsem přeložila a uvádím je v příloze této bakalářské práce.

5.2. Úvod do praktické části

Vybraná Germanova díla, která budu analyzovat, byla napsána v severoruském dialektu romštiny. To byl jazyk, kterému tehdejší romská kulturní elitou přisuzovala roli univerzální dorozumívací a tvůrčí funkce. Vznikala v něm nejen literární tvorba, ale i divadelní hry a publicistika. Ač byl Germano po matce Rom, nebyl jako Rom vychováván¹¹⁰. V jeho rodině mezi sebou mluvili pouze rusky, romština tedy nebyla jeho mateřštinou. Romský jazyk si Germano zřejmě osvojil během návštěv táborů kočovných Romů a vlastním studiem. Poněkud komplikovaně se může jevit způsob vyjadřování jeho tvůrčích myšlenek, který byl ovlivněn dobovými literárními směry, společenskou poptávkou, jeho profesí novináře a agitačního pracovníka. Romštinu tedy zcela nově používal pro žánry jako historická a agitační povídka, poezie, které neměly ve slovesné tradici romštiny oporu, vyjma poezie lidové.

Přijetí jeho tvorby samotnými Romy mělo jistá omezení. Mnozí kočovníci, například olašští Romové, považovali severoruský dialekt romštiny za vnucený.

M. Hübschmannová ve svém článku cituje Germanovu vzpomínku: „*Trávil jsem celé týdny v táborech... Naučil jsem se cikánsky tak, že jsem zcela volně a přirozeně začal psát verše a prózy v cikánštině. Po všech stránkách jsem se seznámil s životem a pocity kočovných cikánů.*“¹¹¹

Germano vyrůstal ve zcela jiném prostředí než kočovní Romové. Jistě jej lákala myšlenka návratu „ke kořenům“. Věřím, že nadšeně poslouchal jejich hovory a romanticky vstřebával atmosféru v táborech a domnívám se, že zřejmě chtěl pro Romy lepší život. Na druhou stranu, ten, jaký žil on sám, považoval podle všeho za naplňující.

Tématy jeho děl byli vždy právě Romové, jejich vyprávění, která zaznamenával kvůli svému zájmu o romskou historii a snad i kvůli tomu, že v jejich životě spatřoval i určitou romantiku starých časů. Na druhou stranu do způsobu, jak o nich psal, výrazně zasahovala tehdejší politická ideologie a zřejmě i jeho osobní snahy pomoci Romům k lepším životním podmínkám. Jak moc výrazně pronikaly do jeho tvorby uvidíme při rozboru děl.

Nadšeně také organizoval akce pro negramotné Romy. Ze všech dostupných zdrojů se zdá být jeho politická náklonnost k tehdejšímu režimu upřímná. Domníval se, že to je ta správná cesta pro lepší život dosud utlačovaných Romů. Též nepochybují, že v tomto hraje roli jeho romský původ, byť, jak již zmiňovala, nebyl vychováván jako Rom.

---

¹¹⁰ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 81.

¹¹¹ Tamtéž, s. 81.

V historických kontextech jsem již uvedla, že vláda používala obrodu jazyka a kultury menších etnik pro své politicko-sociální záměry. A právě Germano byl jedním z romských autorů, který tyto záměry naplňoval. Na jeho příkladu lze nejlépe ukázat prolínání protichůdných názorů v romské literatuře 20. a 30. let v Rusku, kde tehdy vznikly stovky děl, z nichž si bylo pro účely této bakalářské práce omezené rozsahem možné vybrat jen několik z nich.

V rozboru děl se věnuji celkové struktuře díla. Nejzásadnější je pro mě analýza tematická, přihlížím však i k plánu formálnímu, zároveň беру v úvahu jejich vzájemnou interakci. Důležitou roli hrají dobové kontexty, proto jsem jim již v teoretické části věnovala detailnější pozornost a nebudu je znovu opakovat v praktické části. U jednotlivých jeho děl budu citovat úryvky z jeho básní nebo prózy, na kterých budu ukazovat vybrané prvky své analýzy. Vzhledem k zadání bakalářské práce nebudu zabíhat do specifického tématu vlivu folklorních žánrů na autorský styl, jak je v případě romských autorů časté. V případě Germana by jistě mohlo být zajímavé vysledovat a hlouběji analyzovat, na kolik se v jeho tvorbě odráží vliv jeho romské matky (navíc z rodu moravských Romů), která bezesporu musela v raném dětství Germana formovat romskými narativy (pohádkami, rodinnými příběhy ad.). Otázkou je ale i to, na kolik si osvojil vyprávěcí styly, motivy a témata romských kočovných informátorů.

Jeho styl musely ovlivnit i majoritní vlivy, ať už ze strany českého otce nebo vzdělání, které v Rusku absolvoval. Ve škole zřejmě získal nejen znalost ruské klasické literatury, ale i tradičních *skazek*, tj. pohádek.

5.3. Rozbor vybraných děl

5.3.1 Tematický a formální rozbor povídky Vlček

Vlček, romsky *Ruvoro*, je první příběh napsaný v romském jazyce, který v Rusku položil základ romské literatuře. Byl otištěn na podzim v roce 1926 v romském časopise *Romany zorja*¹¹². Jedná se o příběh krátký, ale podmanivý, s poeticky líčenými drastickými událostmi jakéhosi pogromu na území tehdejší Besarábie, dnešního Rumunska. Naději představuje osvobození lidí a celých zemí, kde jsou ještě stále utlačováni lidé, Leninem, tedy jeho ideologií. Je typickým dílem tehdejší doby, zaměřeným na přechod od starého k novému. Příběh je vyprávěn ve dvou časových rovinách. Z pohledu někoho, kdo se během oslav seznámil s Vlčkem a kdo pozoruje a referuje o jeho šťastném životě v SSSR, a zároveň se prostřednictvím Vlčkova vyprávění dozvíme o jeho tragickém osudu.

---

112 A.V.German, NEVO DZHIIBEN, Tzentrizdat, Moskva 1929, s.69

Pohnutý příběh rumunského romského chlapce a jeho rodiny, potažmo vesnice, je tedy rámován radostnými událostmi života mládeže v Leninově Rusku. V ostrém kontrastu k nim jsou několik let staré události, které líčí napadení Vlčkovy vesnice vojáky, smrt otce, zešílení matky, zajetí a povraždění mužů ve vesnici. Naději dostává Vlček a jeho strýc Minku v nové domovině, Rusku. Dobro vítězí nad zlem a utlačovaní opět dostávají šanci na nový život. Autor a zároveň vypravěč dává jasně najevo své sympatie s tehdejší SSSR. Je to země, kde bude líp. Kde by měl člověk chtít žít, kde děti mají naději, že je nikdo nebude vykořisťovat. Tím, že jako hlavního hrdinu zvolil malého chlapce, dává celému tématu ještě větší vážnost a naléhavost. Výše jsem zmínila, že je příběh typickým příkladem přechodu od starého k novému, což představuje nové uspořádání světa, víru v nového socialistického člověka, který nebude utlačovat jiné národy a menšiny. Uvádím zde úryvek jeho díla (níže nebudu již úryvky tematizovat, budou pouze označeny kurzívou):

Vlček pevně věřil, že všichni lidé budou jako Lenin.

Ještě se zvětší cesta, po které půjde všechen náš utlačovaný lid, malé děti, kterým vnese světlo do života.

Pod Leninovou vlajkou, vezmeme si ji za svou.

Tato zlatá slova jsou pro Vlčka.

Vlček bude pevně věřit, že co nejdříve bude konec vládě, která ubila otce a matku, už nikdo nezajme ubohé lidi v jeho vesničce „romská místa“.

Vlček pevně věřil, že všichni lidé budou jako Lenin.¹¹³

Dobový kontext je zřejmý. Vlček vychází v době společenského přerodu, kdy jsou Romové začleňováni do společnosti a přecházejí od kočovného života k usedlému. Až dojemně psané texty odrážejí víru autora v lepší budoucnost pro malá etnika a zároveň v dobové ideály, tedy idealizovaný odkaz Lenina a jeho díla. Příběh působí věrohodně a autenticky.

Neobsahuje žádné složité obraty ani složitá slovní spojení.

Hlavní postava chlapce je pojmenovaná Vlček: To samo o sobě nese význam statečnosti a bojovnosti, ale vlastně ještě mláděte, které potřebuje ochránit, což odrážejí osud Romů a jejich naději na lepší život. Je zde zřejmé propagandistické zacílení na mládež, která ukazuje cestu starší generaci. Jeho otec nedávno opustil kočování a Geška se s ním učí v romské škole. Váhám, zda neoznačit toto dílo za báseň v próze či jakousi politickou pohádku, protože nese určité znaky tradičních pohádek či sociální utopie, kde je zlo, zosobněné králem a jeho vojáky, poraženo (zde útekem a přežitím Vlčka i jeho strýce Minka) a dobro a naděje na lepší

---

¹¹³ Tamtéž, str. 69. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

život zvítězí a romský lid je osvobozen de facto z otroctví (nový šťastný Vlčkův život pionýra v SSSR, který chodí do školy a do průvodů, kde zažívá pocit jednoty, kamarádství a bezpečí). Zároveň přes postavu Vlčka autor využívá moment identifikace s myšlenkami komunismu, který je z vyznění povídky jednoznačně schopen ochránit Romy. V druhém plánu tedy vnímáme apel, aby se i další Romové připojili k této ideologii, která mezi lidmi nedělá rozdílu a která jim zajistí lepší budoucnost.

*Já budu jako Lenin – prošlo Vlčkovi hlavou. Řada za řadou půjdou pionýři. Na náměstí bude hrát muzika. Vedle Vlčka půjde jeho kamarád, stejně tak černooký jako on, vesnický chlapec – Geška.*¹¹⁴

*Kdeže by si strýc Minku mohl kdy pomyslet, že černoučký a kudrnatý Vlček půjde v pionýrském průvodu, pod červenou vlajkou dědy Lenina. Sám Vlček by tomu neuvěřil.*¹¹⁵

Tím osvoboditelem a hlavním hrdinou příběhu je tedy „děd Lenin“ a jeho země.

Našel Vlčka u sousedů a tu samou noc strýc Minku s Vlčkem odešli do země dědy Lenina, kde už tomu je dávno, co se zde přestala prolévat krev lidí, kde Romové nejsou prokletá a opovrhovaná rasa, ale jsou stejně svobodní jako všichni lidé.

*Strýc Minku, mnoho věděl a často říkal malému Vlčkovi: „Přijde doba a Besarábie bude Leninovou zemí. Královské vojáky zajmou, těm, co mají nejvíc dětí, všechnen majetek přenechají bohatí. Vlčkovo malé srdce cítilo radost. Lenin chce štěstí pro lidi, kteří jsou utlačováni.“*¹¹⁶

Příběh se má odehrávat v Rumunsku, ale nejsme ho schopni zasadit konkrétněji místně ani časově (pouze víme, že se vesnice nazývala *Romano char* a že jde o příběh starý několik let nazpět, protože Vlček je stále ještě malý chlapec).

*Nebylo mu mnoho let, ale nezapomněl, jak jeho rodiče vykořisťovali v rodné a daleké zemi, v besarabské vesničce zvané Romská mísa. Jednoho dne přijeli do vesnice královští vojáci na koních*¹¹⁷.

Vladař a vojáci, kteří vykořisťují Romy, nejsou konkrétně pojmenováni, zastávají zde obecnou roli zlých vládců a nespravedlivého přístupu k Romům. Nevytvoříme si o nich ve

---

¹¹⁴ Tamtéž, str. 72. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹¹⁵ Tamtéž, str. 69. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 71. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 69. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

svých představách konkrétní obraz, mohou to tak být vládci a vojáci kdekoli na světě, kde se Romům děje újma a je potřeba je ze strany SSSR, potažmo komunistické ideologie, ochránit.

Pro báseň v próze zase hovoří básnické (a to i drastické) obrazy, jakoby filmové výjevy, i členění na krátké odstavce, někdy dokonce tvořené polovětou jako:

Ruvoro – romský romský chlapec.

Vojáci rozbili dveře a zajali Vlčkova otce.

„Řekni nám, kde je Minku?“

Táta křičel:

„Já jsem ubohý Rom, o ničem nevím...“

Vojáci rozházeli vše, co bylo v domě, a potom spoutali otcovy ruce a odvedli ho k rumunskému vládci.

Máma s křikem vyběhla na ulici. chtěla tátu ještě obejmout a jeden královský voják ji udeřil do hrudi a ona padla na zem, jako mrtvá.¹¹⁸

Germano dokonce použil i poetickou metaforu symbolu pro romství, potažmo svobodu: obraz bitého a uprchlého koně.

Z maštale vojáci vyváděli koně bílého jako sníh, koně „Bělouše“. Ubohý kůň nechtěl vyjít, řehal a vzpouzel se na jednom místě, bili ho do žeber, kůň vykulil oči, vyrazil vší silou na pole.¹¹⁹

Germano zvolil pro svůj až agitační příběh zřejmě reálnou událost, kterou vyslechl coby agitátor na svých cestách. Příběh rumunských romských migrantů do SSSR zpracoval nikoliv jako obyčejný popis, ale pro zvýšení jejího dojmu ideologického dopadu využil básnické prostředky. Takto mohl vylíčit podat tragické, ale i radostné události barvitěji. Tímto způsobem se mu podařilo zasáhnout čtenářovu představivost větší silou. Forma pohádkové básně v próze má především agitační a apelativní funkci, tedy přesvědčit čtenáře, že v SSSR je život pro Romy lepší a mělo by být cílem všech Romů, aby se k životu v SSSR a k socialistické ideologii, která zajistí dobrý život pro všechny Romy na světě, připojili a podporovali ji. Tak jako se k ní podle textu Germanova příběhu připojil i malý hrdina, pojmenovaný symbolicky Vlček, tj. bojovník, který kráčí v průvodu pionýrů.

---

¹¹⁸ Tamtéž, str. 70. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 70-71. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

5.2.2 Tematický a formální rozbor agitky *Na nové cestě*

Agitka *Pre nevo drom* vyšla v Germanově knize *Nevo džiiiben* vydané v Moskvě v roce 1929. Má krátký rozsah. Na první dojem působí jako novinářská zpráva, publicistický komentář či politické svolání, které informuje o zapojení romských kočovníků do sovětské společnosti. Pro zvýšení efektu a agitační moment Germano však jako v případě Vlčka využívá jazykové prostředky, které znásobují agitační dopad na čtenáře textu.

Můžeme ji opět považovat za dobrou ukázkou vlivu sovětské propagandy na romské kočovníky. Toto dílo vyzdvihovalo zejména společnou práci a společné úsilí a nové možnosti, které se díky tomu nabízí.

Působí tak, že je psaný s hrdostí na romský pracující lid, aby si ho už předem naklonil. Vyzdvihuje ty, kteří jdou příkladem, a uvádí dokonce konkrétní jména a společenské role zřejmě skutečně existujících Romů, kteří se už dokázali integrovat a dosáhnout společenského úspěchu. Tím opět cílí na běžné Romy a chce je přesvědčit o nové cestě, tedy o přijetí usedlého způsobu života v komunismu. Využívá i znalost romské kultury a opírá se sílu respektovaných jedinců coby vzorů v romském společenství.

V Salské oblasti Zimovnikovského regionu se stal Rom Limansko členem rady. Členy Moskovské rady jsou romská žena N. Dudarová a S. Murachkovski. Romka, členka VKP, E. Grushina pracovala v Chrystalného závodu v Moskvě a odváděla mezi dělníky důležitou práci. Komsomolec N. Barankov a mnoho dalších Romů bude pracovat a sobě čest.¹²⁰

Romy se snaží přesvědčit pomocí konkrétních jmen romských dělníků a dělnic, kteří už „pochopili“, že pro Romy je nejlepší opustit dosavadní životní styl a vstoupit do pracovního procesu budoucnosti – do světa velkých podniků, továren, jednotných zemědělských družstev kolchozů, kde najdou Romové pracovní uplatnění, ale i sebeúctu. Výstižná je v tomto ohledu věta:

Ještě hodně Romů v místě si nevzdalo stanů a vedou ubohý život.¹²¹

Text má zřejmě působit jako motivace Romů pro myšlenku kolektivní práce. Na mne zapůsobil jako manifest, který představuje postupy, cíle a hospodářský program zacílený na romské dělníky. Jako kdyby jim oznamoval, co je už rozhodnuto a nelze změnit či zastavit a

---

¹²⁰ Tamtéž, str. 66. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹²¹ Tamtéž, str. 66. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

ukazoval těm zpátečnickým (kočujícím), že je nejvyšší čas přizpůsobit se ideologii komunismu a neklást odpor.

Nyní kočovný život umírá. Mnoho kočovných táborů bude usazeno na jednom místě. Nyní se život všech jinojazyčných mluvčích v našem SSSR propojí a už teď existují romské vesnice. V továrnách a závodech v Moskvě, Charkově, Minsku a v jiných městech budou odvádět plnohodnotnou práci ženy i muži. Všem Romům dělnická vlast ukáže správnou cestu, společně budou žít na jednom místě. Nebude to dlouho trvat.¹²²

Uprostřed agitky vypočítává organizace a svazy, kterých se tyto Romové zapojení do nového společenského zřízení stali členy:

Romové jsou členy VKP, VLKSM, profesionálních svazů, MOPRA a i v jiných sovětských společných místech (kolchozech).¹²³

V krátkém textu neopominul zmínit také důležitost vzdělání, které v té době bylo pro Romy těžko dosažitelné. V SSSR však existovaly i školy pro Romy, ale Germano zdůrazňoval nutnost osobní iniciativy : Romové mohli získat vzdělání, ale museli se odvděčit prací pro stát a jeho hospodářství. Tím, že zmiňoval děti, tj. romské chlapce, emotivně působil i na ty Romy, kteří kladli štěstí svých dětí nade vše. Opět tak můžeme sledovat motiv, že jako někdo, kdo poznal Romy osobně, věděl, co zmínit, aby dosáhl účinku. Uváděl, že někteří rodiče už svolili, aby jejich děti studovali mimo domov, což bylo i kvůli tomu, aby o možnosti, jak dětem lepší život zajistit, vůbec věděli:

Dělnická vlast zajistí pro všechny Romy všechno to, aby se stali novými lidmi, a proto je zapotřebí učit se, změnit svůj život a společnou práci budovat sovětské hospodářství.¹²⁴

Samotný název *Na nové cestě* má určitou symboliku. Cesta a život je spojován s Romy, kočovnictvím. Nová cesta se rozumí nový způsob života Romů, tedy ten usedlý, který bude prací přispívat nové ideologii. Závěrečným zvoláním: „Nový pracovní život nám začíná radostně!“¹²⁵ tedy dává najevo, že tento způsob života (podle komunistické ideologie) přinese Romům štěstí a radost.

---

¹²² Tamtéž, str. 66. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹²³ Tamtéž, str. 66. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹²⁴ Tamtéž, str. 66. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹²⁵ Tamtéž, str. 66. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

Agitka *Na nové cestě* má rysy publicistického útvaru. Využívá jmen romských dělníků a organizací sdružujících uvědomělé občany SSSR, zároveň však míří k lepší a šťastné budoucnosti (v komunistické společnosti). Snaží se využít i znalost romské kultury a zaujmout romské rodiče, kterým slibuje pro jejich děti vzdělání a tím i lepší budoucnost.

Cílem agitky je, aby Romové zavrhnli starý způsob života a začali žít usedlým a zapojili se do práce v sovětském hospodářství, které v té době potřebovalo množství pracovních sil.

5.3.2 Tematický a formální rozbor básně *Život se změnil*

O básni *Život se změnil* (*Dzhiipen parovelape*) víme, že byla napsána v Rostově na Donu a publikována v knize *Jav pre strega* v roce 1934¹²⁶. Ukazuje v ní rozhovor otce se synem. Strohé zvolání má vzbudit pocit ohrožení, rychlé tajné domluvy, kdy není potřeba více slov.

A tak jako řeka nikdy nepoteče nazpět,

tak se ani roky nevrátí. Táta řekl. Černá noc - stan.

*Sejdeme se v lese*¹²⁷.

Báseň se zamýšlí nad historií a osudem kočovných Romů a změnami, kterými Romové prošli v minulosti, a nesvobodu, kterou symbolizují například verše o biči a chomoutu. Otroctví spatřuje i v náboženské víře, kterou, jak víme, komunistická ideologie zavrhovala. Zdůrazňuje rovnocenné postavení Romů, zrušení stavovského (carského – níže v ukázce používá termín „panský“) uspořádání, které pro chudé bezbranné Romy představovalo ohrožení.

Ty v zítřek uvěříš,

ve hvězdy, v nebe.

Prohnilého Boha ses bál.

Žil si jako vlk v táboře.

A svou cestu bez života

prošel jsi přes ohně a dým.

Usadil ses na panském

a v krvavé královské zemi.

---

¹²⁶ A.V.German, JAV PRE STREGA, Gil'ja, Terny Gvardija, 1934, s.5

¹²⁷ Tamtéž, str. 5. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

Co jsi viděl na polích v táborech?

Samý boj a krádež!

Večer si šel na stráž,

krk si nasazoval kvůli jídlu.

Co jsi viděl přes koňský chomout?

Kam se poděla tvá síla?

A co ti dal otcův bič?

Jaké štěstí přinesli ti koně?¹²⁸

Částečně využíval i formu dialogu, jako ve chvíli, kdy ukazoval v básni konflikt mezi otcem a synem. Vypravěč tady vystupuje v roli syna, který se vzdává kočování, a který nevěří, že Romové budou opravdu svobodní, dokud budou závislí na kočovném způsobu života. Nepřesvědčuje ho ani nové společenské uspořádání, zřejmě vztahující se ke zrušení nevolnictví:

Zrodila se v tobě jedna myšlenka:

Nechat vše za sebou.

Tvého otce rozlítilo,

co jsi řekl ve vzteku.

Jaký se z tebe stal chlapec špatný!

Bojíš se teď tábora?

Rodiče křičí: Neboj se!

Ne! Ted' jsme si svými pány!¹²⁹

Germano se zamýšlí nad úskalím ztráty tradiční kultury kočovných Romů, která nastane po opuštění tradičního způsobu života výměnou za usedlý. Tato změna s sebou sice přináší jisté materiální přínosy, zároveň však věští ztrátu identity. Naznačuje, že změny jsou přijaté jen povrchně, že k plné změně uvažování novým způsobem, jak žádá život v socialismu, u Romů, kteří po staletí žili kočovným způsobem, nedochází. Všimá si, že se Romové často nechtějí se vzdát života v táboře.

---

¹²⁸ Tamtéž, str. 5. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹²⁹ Tamtéž, str. 5. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

*V lese plakala jedna břízka,
a ty jsi řekl otci: - Ne!
Můj život je kočovný, černý.
Není teď radosti.*

*Proč není po cestě dupot?
Kdo rozbil všechny biče?
A odkud teplý vítr přivál?
Nechtěnou směnku spíchnutou?*

*Na cestě tvé srdce nebude bít:
Už jsi se změnil.
Oheň z tvých slov vzplane
v romském kočovném dni...¹³⁰*

Báseň *Život se změní* má spíše pravidelnou strofickou strukturu, vybočení z něj má opět symbolický obsahový význam. Stejně jako ostatní texty je její obsah agitační, a dalo by se říci poplatný dobové ideologii. V případě této básně je hlavním tématem historie Romů a apel na kočovníky, aby se vzdali kočovného způsobu života. Autor přímo neurčuje, jak mají žít. Sám vypravěč příběhu, syn, které rozmlouvá s otcem či rodiči, ještě zcela není na usedlý život připravený, protože jeho prací je cestovat a šířit mezi Romy osvětu. Tedy být agitátorem, tak jako byl sám Germano.

5.3.3. Tematický a formální rozbor básně Děti

Další Germanovou básní jsou *Děti* (Chjavore)¹³¹, o které víme i přesné datum vzniku: 30. března 1934. Opět jako v případě výše uvedených děl vystupuje její agitační potenciál. Opět se působí na city prostřednictvím těch rodičovských a líčí v ní výhody usedlého způsobu života. Ukazuje poklidný blahobytný život romské rodiny žijící ve městě, která spořádaně vypravuje děti do školy:

*V pokoji je teplo.
Děti spí.
Matka od kamen je*

---

¹³⁰ Tamtéž, str. 5. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹³¹ Tamtéž, str. 39. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

včas probouzí.

*Rychle se oblečte
a kvapem se umyjte.
Poberte knihy
a utíkejte do školy.¹³²*

Výzva k navštěvování školy a dosažení vzdělání zde není určeno jen dětem v básni, ale vybízí k ní obrazně všechny Romy:

*Tak pojďme do školy!
volá na něj Palaša,
a vykročí z domu,
A za ní Miša.¹³³*

Agitační myšlenka básně říká, že Romové mohou žít v mnohem blahobytnějších podmínkách, pokud se vzdají kočování. Oba tyto světy dává do kontrastu a odkazuje na základní lidské potřeby - tepla, světla a nasycení, klidu:

*Ticho panuje v malém pokoji,
a teplo a světlo.
Tik tak, tik tak,
tlumený tikot na stěně.*

*Obul si boty,
spěšně se vypravuje,
Miša dopijí čaj,
ještě něco hledá.¹³⁴*

Prostým, ale podmanivým způsobem vykresluje příjemnou atmosféru pokoje, z něhož je pěkný pohled na čerstvě napadaný sníh. Už se není nutné obávat zimy, nepohodlí, dokonce strachu o život, ale lze si užívat romantický pohled na krajinu zpoza okna, v teple stálého domova.

---

¹³² Tamtéž, str. 39. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹³³ Tamtéž, str. 39. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹³⁴ Tamtéž, str. 40. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

*Podívejte se z okna,
čerstvý sníh se bělá!
Vstávejte, chlapci!
Rychle do školy.*

*A děti uvidí,
co je tam na ulici.
Nový sníh jiskrný,
nádherně běloskvoucí.¹³⁵*

Oproti tomu stojí sloky o zimě, tmě, hladu a nejistotě spojené s kočovným způsobem života, kterou kočovníci zažívají na cestě. Autor zde používá motivy mrazu a sněhu, před kterým se nemají kam schovat, který je ohrožuje.

*Černá noc, vítr fouká.
Sníh padá na cestu.
Oblečený tak, že ještě umrzne
jeden kočovný Rom.*

*Naši kočovníci se zlobí na
tuhý mráz.
Černý Rom v tváři tvář Kolchozu
jde hladový.¹³⁶*

Boty a rukavice demonstrují přepych, které děti žijící ve městě a navštěvující školu, která jim zajistí budoucnost, zažívají. Děti kočovníků totiž sotva mají boty, natož rukavice.

Romský chlapec_Miša, který rukavice nemůže najít, si však stále ještě velmi dobře uvědomuje, že rukavice pro ně nejsou samozřejmostí, a jejich ztrátu obrečí. Stydí se sám před sebou, že si nedostatečně váží pohodlí, kterému se mu dostává. Autor tak naznačuje, že zřejmě ještě zažil kočovný způsob života.

*Co ty, chlapče, Mišo,
za kamny hledáš?*

---

¹³⁵ Tamtéž, str. 39. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹³⁶ Tamtéž, str. 41. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

*- ptá se ho matka
Co je s tebou?*

*Stydí se Miša
říct matce,
že někam založil
své rukavice.*

*Přes hořké slzy oči
hledí na stůl,
nikde nejsou rukavice,
Míša je nenachází.¹³⁷*

Poslední sloka básně stvrzuje hodnocení usedlého způsobu života jako jednoznačně lepšího oproti životu kočovnému. Jeho odsouzení představuje jeho označení takto žijících Romů jako "tvrdohlavých".

*Ted' Romové budete žít
v teplých domech
Tvrdohlavý Rom ale bude hledat
své kočovné cesty.¹³⁸*

A ani jako v agitce *Na nové cestě* zde neopomíjí apel na vděk za možnost, kterou jim sovětská ideologie nabízí a nepřímou vybízení k zapojení se do společnosti. Zde je adresován jako výzva matky dětem, ale v symbolické rovině to opět jsou všichni Romové, kteří se ještě neprobudili a nepracují ve prospěch celé společnosti, nechají ostatní, aby na ně vydělávali:

*Podívejte se z okna
na lidi na ulici,
pracují,
a vy spíte.¹³⁹*

---

¹³⁷ Tamtéž, str. 40. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹³⁸ Tamtéž, str. 41. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹³⁹ Tamtéž, str. 39. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

Uspořádání básně se blíží tradičním umělým básním, dětským říkadlům, které se děti učí ve škole (v romském folklóru myslím oporu nemá, částečně se může blížit písňovým textům). Báseň *Děti* využívá vzhledu do domácnosti romské rodiny, která zvolila usedlý způsob života ve městě, aby ukázala poklidný život, kde děti nestrádají zimou a materiálním nedostatkem, tak jako děti kočovníků. Autor využívá i básnických obrazů typických pro přírodní lyriku. Ukazuje symboliku zasněžené krajiny, avšak takto líčená krajina je využívána jako agitace k opuštění kočovného života. Zimní krajina totiž představuje drsnou realitu života kočovníků, spojenou se strádáním a nelehkým životem.

5.3.4. Tematický a formální rozbor básně *Kdo je za divadlem*

Báseň v próze *Kdo je za divadlem*, na jejímž konci Germano uvádí, že ji napsal v Rostovu na Donu v červnu 1934, byla uveřejněna v *Jav pre strega*¹⁴⁰.

Na první pohled je patrné, že má složitější stavbu i myšlenku. Ústředním tématem je návštěva divadla *Romen*, kterému jsem věnovala kapitolu 3.2.2. Jenže o samotném divadelním představení romského souboru, který měl svou domovskou scénu v Moskvě, se nedozvídáme téměř nic. Divadlo *Romen* představovalo způsob, jak používat romštinu pro agitační účely, ale také způsob, jak demonstrovat na hercích jejich vyšší životní úroveň, jejich novou respektovanou společenskou roli.

Podle uvedení místa a času vzniku básně se domnívám, že chtěl Germano naznačit, že to byl právě on, autor, kdo navštívil představení romského divadelního souboru a podává o tom zprávu.

Pokud se ještě zastavím u formy, na začátku jsem uvedla, že je to báseň v próze. Báseň kvůli členění, kdy Germano využívá krátkých řádků, tedy rozdělení „textu“ tak, jak jsme zvyklí vnímat poezii, tedy na strofy. Ty na sebe logicky navazují a rozvíjí se. Germano tady používá různé polovětné konstrukce, jako by se měl čtenář sám dopídit, co chtěl básník říct.

A na druhou stranu využívá prostředky, které v nás vyvolávají představu básně, tedy různé náznaky, přirovnání, metafory, zvolání ale také jen jako rázovitá hesla.

Začátek básně informuje, že autor dlouho nebyl v Rostovu a už vůbec nikdy na romském představení v podání divadla *Romen*. Začátek jeho básně v próze vykresluje atmosféru města, které má široké bulváry. Jimi procházejí lidé, které se snaží zaujmout plakáty zvoucí na představení. Zdá se, jako kdyby doslova zapsal, co na těch plakátech viděl:

Odevšud křičí plakáty, zvou fotografie za okny.

Sem a tam

---

¹⁴⁰ A.V.German, JAV PRE STREGA, Gilja, Terny Gvardija, 1934, s.32- 34

červená písmena tancují:

- *Umění v Rostovu*

- *Hostující herci. Novinka!*

- *Romové z Moskvy*

- *Přijďte, přijďte, přijďte.*

- *Divadlo „Romen“*

- *Premiéra! Představení!*

Vše jak je třeba.

A velká reklama

bude bít do očí a uší.¹⁴¹

Na jednu stranu tak velmi jednoduchým způsobem čtenáři přiblížil atmosféru doby a místa, na druhou zvolil velmi moderní způsob. V této souvislosti se právě dostávám k vlivu avantgardních stylů, které jsem již naznačila v úvodu praktické části. Germano musel vnímat, co se kolem něho děje, jakým stylem tvoří jeho vrstevníci či předchůdci.

V ruském umění 20. a 30. let 20. století byl velmi oblíbený styl futurismus¹⁴². Jak název napovídá, obracel se do budoucnosti. Avantgardní ruští umělci zavrhovali staré pořádky spojené s carismem, přiklonili se ke komunistické ideologii, opěvovali dělnické hnutí, prostého člověka a jeho práci ve prospěch celku. Rychlost změn, společenských, ale i technického rázu, se snažili zachytit slovy, jejich novou formou. Domnívám se, že Germanův styl musely ovlivnit i tyto vlivy. Coby intelektuál, který se v dospělém věku pohyboval v uměleckých kruzích svých vrstevníků sledujících a tvořících v tehdy moderních avantgardních stylech, nejlépe vystihujících překotnou revoluční dobu, se mohl inspirovat právě například stylem futuristů. To mi připadá na materiálu básní doložitelné. Jak jsem ukázala, vyplývá z Germanova stylu novost struktur oproti tradičním formátům romské orální, ale i majoritní písemné literatury, tj. uspořádání básně, tvaru, metafory, myšlenkové obrácení do budoucna proti tradici, která vyzdvihovala minulost, kterou Germano zahrnuje /i když přímo neoznačuje/ jako něco přežitého a zpátečnického.

A právě proto si myslím, že Germano použil tento způsob i v básni *Kdo je za divadlem*, protože i její téma je proměna starého světa v nový, tedy boj tradičního světa kočovných Romů s tím novým v podání herců divadla *Romen*.

Víme už z předchozího rozboru Germanova díla, že psal se záměrem agitovat. To se projevuje ve většině z mnou uvedených úryvků. Tedy opět můžeme obsah plakátů, který dá

---

¹⁴¹ Tamtéž, str. 32. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹⁴² Viz např. Zadražilová, Miluše, Machoninová, Alena. 2022. *Dějiny ruské moderny: Pokus o rekonstrukci*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

se říct autenticky zachytil, vnímat dalším způsobem: heslovité sdělení míří přímo na toho, kdo bude báseň číst. Takto zapsaná reklama jakoby láká návštěvníky do divadla Romen. Germano zachycuje určitý svár mezi starým a novým romským světem, kdy jedno vylučuje druhé, tedy je z jeho pohledu je nutné se zbavit starých pořádků, aby mohly nastoupit nové. Autor vyslovuje domněnku:

Kde se zrodilo romské, nové

živé a silné umění?

*Tam, kde rychle umřelo staré.*¹⁴³

6. Závěr

Romská témata v romské ruské literatuře 20. a 30. let 20. st. v SSSR nám poskytují zajímavý zdroj informací o životě Romů. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že v mnoha ohledech se jedná o pramen značně omezený. Jak jsem ve své práci ukázala, u řady děl je vazba na romský život nejasná nebo sporadická, jedná se spíše o dobově poplatné agitky, které nám ukazují soudobé ideologické nastavení, které jistě muselo dopadat na život Romů v popisované době. Jakou podobu tento dopad měl se však můžeme na základě těchto děl spíše dohadovat. Souhlasím plně s Milenou Hübschmannovou, která uvedla, že státem řízená podpora menšinových jazyků byla podřízená politické ideologii, která se promítala i do obsahu uměleckých děl¹⁴⁴. Je tedy jisté, že život Romů ve sledovaném období byl zároveň výrazně ovlivněn politicko-společenskou situací v zemi.

V teoretické části bakalářské práce jsem se nejprve zaměřila na dějiny Ruska, jakožto země velice specifické svou imperialistickou politikou, usilující po generace o územní expanzi. S každým připojeným územím Rusko získávalo také novou populaci obyvatel v podobě větších i menších etnických skupin. Až za vlády Lenina a Stalina se však programově obrátil zájem k menšinám. Cílem vlády bylo z obyvatel vytvořit „nového člověka“, který ovšem bude žít v duchu komunismu a socialismu.

Jak jsem již poznamenala v úvodu práce, při hledání odborné literatury jsem se setkávala s poměrně malým množstvím dostupných zdrojů objektivní povahy nebo ideologicky nezatížených. Proto vnáším i do závěru práce své subjektivní náhledy. Zároveň vycházím

---

¹⁴³ Tamtéž, str. 33. Pracovní překlad Iveta Kokyová.

¹⁴⁴ Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3): 81.

z postřehů též autorů odborných publikací a pokouším se zároveň poukázat na ideologicko–agitační nadšení patrné v dílech romských autorů, které bylo do velké míry dobově poplatné.

Nová národnostní politika 20. let počítala se začleňováním různých etnických skupin a chtěla je „očistit, to jest v podstatě předělat k obrazu svému. Cílem bylo, aby byly všechny národy proletarizovány. Národy se měly stát gramotnými prostřednictvím svého rodného jazyka.

Významnou roli ve sledovaném období sehrálo **Divadlo Romen**. Jeho členy byli převážně ruští Romové nebo Servi. Hrál se v dialektu ruských Romů. Divadlo bylo jakýmsi prostředníkem. Vyobrazovalo romskou kulturu a zvyky, přičemž herci museli jít příkladem, tedy museli být přeučeni / vychováni tak, aby se osvobodili od všech nežádoucích prvků chování a smýšlení. Je pravdou, že součástí Divadla Romen se mohl stát třeba i kočovný Rom. Nicméně historické zdroje poukazují spíše na naprostý nezáměr o připojení se k souboru ze strany itinerantních Romů. Na základě všech informací se tedy domnívám, že Divadlo Romen má rozhodně své zasloužené místo ve formování romské kultury. Jeho přínos můžeme vidět například v uchovávání romského folklóru, kdy se podařilo řadě písní a jiných folklórních prvků zakonzervovat a přispět k jejich zlidovění a rozšíření (nejen) mezi Romy, ale také ve zviditelnění romské kultury jako svébytné a specifické. Nicméně se domnívám, že ve své době zasáhlo spíše mizivou skupinu ruských Romů. Členové souboru byli považováni ostatními Romy za elitu a tvořili jádro skupiny romských intelektuálů. Uvědomme si, že cíl sjednotit v rámci divadla Romen různé kočovné skupiny Romů byl již předem odsouzen jako neúspěšný, jelikož jednotlivé skupiny mluvily různými dialekty a navzájem si nerozuměly¹⁴⁵, předpokládat můžeme i další sociokulturní bariéry nebo vzájemný distanc.

Přednáška Edouarda Chilina kterou jsem absolvovala 17. 12. 2018¹⁴⁶, mně inspirovala k další úvaze. Pan Chiline hovořil doslova o tom, že „*Romům chyběly dějiny, které by jim mohly pomoci spojit a upevnit romský národ.*“ Na jedné straně s ním souhlasím, ale zároveň dnes tuto větu vnímám v kontrastu k mnou nabytých poznatků při psaní této práce.

Nejsme schopni zjistit, jak velká část kočovných nebo polokočovných Romů byla restrikcemi vlády zasažena v rámci cílené asimilace. Vládní nařízení si kladla za cíl začlenit malé národy a jejich kulturu do společnosti, avšak zcela v rámci tehdejší ideologie. Jak jsem nastínila

---

¹⁴⁵ Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20. století. *Romano džaniben* 26(1): 100-107

¹⁴⁶ Odkaz na přednášku: <https://www.culturenet.cz/akce/edouard-chiline-sovetske-rusko-20-az-30-let-dvacateho-stoleti-a-romska-renesance-prednaska/>

v odstavci o Divadle Romen, není nikterak prokázáno, že by se kočovní Romové ve velké míře zapojili aktivně do kulturního života.

O něco lépe se dařilo zapojovat Romy do **práce v kolchozech**. Některé údaje hovoří dokonce o poměrně velkém množství rodin, které ve 30. letech čekaly na přidělení půdy a vstupovaly do kolchozů s vidinou lepšího života. Kalinin uvádí, že *přestěhovalecké oddělení pro práci s cikány* v té době nedokázalo zvládnout příliv lidí, kteří chtěli pracovat v cikánských kolchozech. V roce 1932 bylo na řadě 222 „cikánských“ rodin, které čekaly na stěhování.¹⁴⁷

Nikde jsem však nenašla přesné statistky nebo konkrétnější údaje. Hledala jsem zejména celkový počet kočovných obyvatel na území tehdejšího Ruska versus ověřený počet rodin / osob, které pracovaly v kolchozech. K dispozici máme čísla ze sčítání lidu, ta ale obsahují obecný počet lidí romského původu.

V této části bych ráda připomněla, že koncem 20. let přišla řada kočovných Romů o možnost jakékoliv obživy (viz kapitola 3.2.). Nebylo by tedy překvapením, že pod tíží životní situace přešli někteří k usedlému životu. Do jaké míry souhlasili kočovní Romové s dobovou ideologií se můžeme pouze dohadovat. Osobně mi jejich vstup do kolchozů přijde vnucený, bez respektu k předchozímu způsobu života i charakterovým rysům. Celkově lze hodnotit politiku vůči Romům, v jejímž duchu píše Germano svoji poezii a prózu, jako ve svém důsledku asimilační, tedy pohlcující specifika romské kultury za účelem kýžené jednotné proletarizace.

Romská etnoložka Naděžda Demeterová uvádí v knize *Istorija cygan* (2000, s. 204): „Kolchozní systém je v úplném rozporu s cikánskou mentalitou. Absolutní většina kočovníků neměla žádný vztah k zemědělské práci, postrádala nutné pracovní návyky...Bylo by naivní se domnívat, že cikáni přijali ideu kolektivní a málo placené práce před nadšením.“¹⁴⁸ Celkově však velký počet Romů, zejména v severních a středních oblastech RSFSR nadále vedl itinerantní nebo poloitinerantní životní styl.¹⁴⁹

V polovině **20. let 20. století** byl vytvořen psaný romský jazyk, vznikla jeho abeceda a postupně se začínali objevovat díla psaná v romštině (vytvořená na základě severoruského

---

¹⁴⁷ KALININ, Vladimir Il'jič. Zagadka baltijskich cygan: očerki istorii, kul'tury i social'nogo razvitija baltijskich cygan. Minsk: Logvinov, 2005. s.41.

¹⁴⁸ DEMETER, Nadežda Georgijevna et al. *Istorija cygan: novyj vzgljad*. Voronež: IPF "Voronež", 2000. s. 204.

¹⁴⁹ Tamtéž, s.204.

dialektu). V letech 1927-1938 vyšlo kolem 300 knih v romštině¹⁵⁰. Začátkem 30. let pozorujeme vznik učebnic a různých sborníků a v neposlední řadě také vyšly v romštině překlady ruských velikánů. Rok 1938 byl ve znamení rychlé změny stalinistické národní politiky a až do roku 1959 nebyl v SSSR napsán jediný text v romském jazyce.¹⁵¹ Psaní literárních děl a hraní divadelních her v romském jazyce tedy nemělo příliš dlouhého trvání. Samotné Divadlo Romen se brzy od jeho otevření také muselo uchýlit zpět k ruskému jazyku a hraní her pro pobavení, jelikož by jinak o publikum přišlo.

Nabízený „vzorek“ děl k rozboru tedy není až tak velký, a to zejména svou rozmanitostí. Vzhledem k dobovým politickým kontextům máme k dispozici zejména politické agitky.

Pro praktickou část jsem vybrala díla **Alexandra Germana**, který je považován za zakladatele romsky psané literatury, i přesto, že byl svým původem byl poloviční Rom a romsky se naučil i v dospělosti.

Jak jsem uváděla, Germano se velmi zajímal o život kočovných Romů. Hledala jsem informaci, od jaké skupiny kočovných Romů mohl Germano sbírat zkušenosti a zároveň se učit jazyk. Díky skvělé ruské romštině (RSDR) A. Germana lze předpokládat, že navštěvoval tábory ruských Romů. Stejně tak tyto informace pobízejí k úvaze, že kočovníci, kteří byli dlouhodobě v kontaktu s majoritou, měli větší předpoklady pro asimilaci a mohli posloužit jako dobrý vzor, který vláda potřebovala občanům ukázat, potažmo přimět kočovné skupiny k usedavému životu.

Zároveň si myslím, že skupiny olašských Romů nebyly příliš nakloněny jakýmkoliv podnětům z vnějšího okolí, tedy těžko by se zrovna jejich dialekt mohl ujmout role literárního jazyka.

V Germanově tvorbě je dále důležité sdělení, že byla romská kultura považována za uznávané umění, které se též potýkalo s kritickým hodnocením. Nabádal Romy, jak se k tomuto mají postavit. Romská kultura se stávala v jeho době součástí té oficiální, díky státní politice a podpoře Romové dostávali možnost ukázat, jací jsou, jaké jsou jejich kořeny, mohli vyvrátit lži a předsudky, které o nich kolovali. Dostávali možnost projevit svůj hlas, svou vůli. Podmínkou bylo ale opuštění starého způsobu života. Tedy opět i zde se projevuje agitační důraz na opuštění starých zpátečnických zvyků, které Romy podle Germana udržovali v bídě a sociální nejistotě.

Germano se věnoval tématu Romů a jich historie. V jeho díle můžeme vidět zajímavý rozpor: na jednu stranu projevuje nadšený, až romantický zájem o jejich vyprávění a historii. Na druhou stranu se v jeho díle plně projevuje tehdejší komunistická ideologie a zřejmě i jeho

---

¹⁵⁰ Kalinin, V & A. Rusakov. Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států. [online]. [cit. 29.07.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>.

¹⁵¹ Tamtéž

osobní snaha přesvědčit Romy k těmto myšlenkám a novému způsobu života. Je otázka, do jaké míry byla tato ideologická linie vynucená dobovou a státem řízenou kontrolou vydávaných publikací, a do jaké míry těmto myšlenkám Germano vnitřně věřil. Jak jsem již zmiňovala, vydávání v jazyce menšin, mezi které právě romština patřila, bylo podmíněné podobně nadšeně agitačním obsahem. Na druhou stranu se mi na základě všech dostupných zdrojů jeví, že jeho politická náklonnost k tehdejšímu režimu byla opravdová.

V jeho díle se opakovaně vyskytují některé motivy, které spolu vzájemně souvisejí a utvářejí kompaktní celek. Tyto motivy, mezi které patří oslava komunistických ideálů, sovětského svazu a nového postavení Romů ve společnosti se přitom neustále opakují a doslova prolínají veškeré mnou analyzované literární díla.

V básni *Vlček (Ruvoro)* jsem ukázala, že se Germano identifikoval s myšlenkami komunismu, který ukazoval jako systém, který je schopen ochránit Romy. Zároveň má jeho celé dílo silně agitační charakter: Germano nabádá snad ve všech analyzovaných dílech Romy, aby se připojili k této ideologii. Komunismus pro něj představoval přechod od starého uspořádání světa k novému. Popisoval snahu o osvobození lidí a celých zemí, ve kterých žili utlačováni lidé, tak, jako tomu podle něj bylo i v před sovětským Rusku. Tuto linii u něj dovršila oslava Lenina a jeho díla, a také víra v nového socialistického člověka, který nebude utlačovat jiné národy a menšiny. Jeho texty obsahují zmiňované agitační pasáže směrem k Romům, ale také propagandistické zacílení na mládež. Nejen v případě *Vlčka* můžeme uvažovat o jeho díle jako o politické pohádce, která kombinuje znaky tradičních pohádek a sociální utopie.

Dalším opakujícím se motivem je oslava Sovětského svazu, jakožto nové domoviny, kde dobro vítězí nad zlem a utlačovaní opět dostávají šanci na nový život. Svě sympatie s tímto státním celkem dával Germano jasně najevo opět ve více analyzovaných dílech, ve kterých se jako ikony objevovaly motivy jako pionýři a jejich průvody, země, kde bude líp, nikdo nebude nikoho vykořisťovat, kde každý zažije pocit jednoty, kamarádství a bezpečí.

Jak již jsem naznačovala, tematika Romů je pojednávána v Germanově díle v rámci dobového kontextu cíleného začleňování Romů do společnosti. Jako centrální se z tohoto pohledu jevil (kýžený) přechod od kočovného (zastaralého) života k (nové, pokrokovému) usedlému. Autor agitoval k přechodu Romů od vrstvy kočovníků do nové společenské třídy: (romského) pracujícího lidu. Nabádal Romy, aby opustili dosavadní životní styl a aby vstoupili do pracovního procesu budoucnosti, tedy do světa velkých podniků, továren, jednotných zemědělských družstev. Svět kočujících skupin vnímal jako jednoznačně zpátečnický a vybízel proto Romy, aby se jej urychleně vzdali.

Ve většině analyzovaných děl zároveň Germano používá k posílení agitačního vyznění také jazykové a básnické prostředky, například nepravděpodobnost strof nebo jejich náhle odlišné použití pro zesílení významu – úderných hesel či provolání.

V analyzované divadelní hře Germano zachytil některé rozbroje, které byly mezi Romy a které zřejmě vyšly najevo právě v divadle. Některým skupinám Romů se nemuselo líbit, jak jsou zobrazováni na jevišti, mohli to cítit jako útok na svou kulturu a hodnoty, zostuzení jejich dosavadního životního stylu. Mohl to být větší konflikt mezi Romy žijícími usedle podle nového společenského řádu a těmi kočujícími. Germano vyzýval ke sjednocení, k tomu, aby si přestali Romové vzájemně vyčítat křivdy a uvědomili si, kdo může za jejich špatné životní podmínky, nedůstojnou práci. Nejmenoval konkrétního nepřítele, ale zřejmě tím myslel vykořisťovatele, šlechtu a cara, kteří za minulého režimu drželi Romy v nesvobodných podmínkách. Tedy ty, kteří byli proti (komunistickému) pokroku a zasévali mezi Romy svár. Germano zároveň poukazoval na nepochopení divadelních her, kdy úzká elita Romů vytvářela o Romech představu, se kterou se obyčejní "zaostalí" Romové neztotožňovali. Vyzýval k práci ve prospěch Romů, nezatrácovat divadlo, ale podporovat ho, povznést se nad drobné rozpory, protože díky němu už Romové nemusejí žít ve stanech tím, že jim ukazuje cestu k novému životu.

Jsem si vědoma, že mnou popisované aspekty Germanova díla, jsou jen jednou z vrstev motivů, které bychom mohli analyzovat. Jak jsem již v souvislosti s jeho osobou několikrát uvedla, jedná se o velice komplexní osobnost s velkým tvůrčím zápallem, jež by si vyžadovala důslednou analýzu. Ta ovšem přesahuje obsah bakalářské práce.

Na závěr bych ráda uvedla, že popisované motivy oslavy komunistických hodnot Sovětského svazu a nabádání Romů k přechodu k novému usedlému životu, spojenému s prací, nalezneme i u dalších romských autorů ve sledovaném období.

Z tohoto pohledu tedy Germanovo dílo nevybočuje od prací od ostatních romských autorů. Spíše v něm nalezneme společné prvky pro toto dané období 20. a 30. let, dané politickou ideologií a podmínkami za kterých romská literatura v SSSR vznikala.

Seznam zkratk:

SCR – Severocentrální romština

SRDR – Severoruský dialekt romštiny

Např. – Například

Atd. – A tak dále

st. – století

IPA - (International phonetic alphabet)

tzv. – tak zvaně

Seznam použité literatury a zdrojů:

- Bessonov, N. (říjen 2012). *Cikánské etnické skupiny v postsovětském prostoru*. Načteno z Krokodil: <http://zigane.pp.ru/likbez.htm>
- Čurda, Jan. 2019. Bití, vypalování cejchů, usekávání končetin: Jak se žilo v předrevolučním Rusku? In: 100+1, 10.1.2019. dostupné online: Bití, vypalování cejchů, usekávání končetin: Jak se žilo v předrevolučním Rusku? | 100+1 zahraniční zajímavost (stoplusjednicka.cz)
- Demeter, N., N. Bessonov, V. Kutenkov. 2000. *Istorija cygan - novyj vzgljad*. Voroněž: IPF Voroněž., s. 18 Dostupné z: Биография Иван Ром-Лебедев (peoples.ru), 27.7., 23:02
- Dunajeva, J. 2019. Hra o romství: Divadlo Romen a jeho role při konstrukci romské identity v Sovětském svazu ve dvacátých a třicátých letech 20. století. *Romano džaniben* 26 (1)
- Elšík, Viktor, and Beníšek, Michael. 2020. Romani dialectology. In: Matras, Yaron and Tenser, Anton, eds. *The Palgrave handbook of Romani language and linguistics*, London: Palgrave Macmillan.
- German, A., Nevo džiben, (povídka Ruvoro), Centrizdat, Moskva
- Hajská, Markéta. 2022. "We had to run away": The Lovára's departure from the Protectorate of Bohemia and Moravia to Slovakia in 1939. *Romani Studies* 5, Vol. 32, No. 1 (2022)
- Hübschmannová, Milena. 2002. Alexandr Vjačeslavovič Germano (1893-1955). *Romano džaniben* 9 (3)
- Kalinin, Valdemar. Přehled romské poezie a literatury v bývalém SSSR, zemích SNS a v Pobaltí, Praha: *Romano džaniben* 9 (3)
- Kalinin, Vladimir Il'jič. *Zagadka baltijskich cygan: očerki istorii, kul'tury i social'nogo razvitija baltijskich cygan*. Minsk: Logvinov, 2005

- Kalinin.V., Rusakov.A., Přehled cikánské literatury bývalého Sovětského svazu, zemí SNS a pobaltských států[online]. [cit. 25.07.2022]. Dostupné z: <https://pandia.ru/text/77/304/30746.php>
- Karpatský, Dušan. Malý labyrint literatury. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Albatros, 1997, ©1982. 573 s. 234, Klub mladých čtenářů.
- Kurfürst, Jaroslav. 2016. Příběh ruské geopolitiky: Jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa Praha: nakladatelství Karolinum
- Lemon, A. 2000. Between Two Fires: Gypsy Performance and Romani Memory from Pushkin to Postsocialism. Durham: Duke University Press.
- Machotina I. 2018. ciganskij chor kak fenomen ruskoj kultury XVIII-XX vv., N.G. Demeter, A.V. Černych(red.)Cygane. Moskva: Nauka, s. 432-433
- O’Keeffe, Brigid.2013. New Soviet Gypsies: Nationality, Performance, and Selfhood in the Early Soviet Union, Toronto: University of Toronto Press.
- Marušiaková, Elena; Popov, Veselin. 2020. Beginning of Romani literature: The case of Alexander Germano. Romani Studies 30(2): s. 135-161
- Marušiaková, Elena; Popov, Veselin. Sovětský svaz před II. světovou válkou. *Project Education of Roma children in Europe* [online] Romafacts, 2003, Dostupné z: http://romafacts.uni-graz.at/view_pdf.php?t=history&s=h 4 2&l=de.
- Sergijevskij, Maksim, Vladimirovič. *Cyganskij jazyk. Kratkoje rukovodstvo po grammatike i pravopisaniju*. Moskva: Centrizdat.
- Skopal, Pavel. 2018. Socialistický realismus. Dějiny myšlení o kinematografii po roce 1945. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Informační systém [online]. Copyright © 2018 Masarykova univerzita [cit. 23.07.2022]. Dostupné z: https://is.muni.cz/do/phil/Pracoviste/UFAK/FAVBPa03/pages/01-soc_realismus.html
- Švankmajer, Milan et al. Dějiny Ruska. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 286. Dějiny států.

- Tcherenkov, Lev, and Laederich, Stéphane. 2004. The Rroma. Otherwise known as Gypsies, Gitanos, Tsiganes, Tigani, Cingene, Zigeuner, Bohémiens, Travellers, Fahrende, etc. Volume 1: History, language, and groups. Basel: Schwabe
- Zdražilová, Miluše, Machoninová, Alena. 2022. Dějiny ruské moderny: Pokus o rekonstrukci. Praha: Nakladatelství Karolinum